

Yr Eglwys Gatholig Rufeinig a'r Undeb Ewropeaidd: Crefydd a Llywodraethiant yn yr Unfed Ganrif ar Hugain¹

Einion Dafydd

Cyflwynwyd: 22 Chwefror 2020; Derbyniwyd: 11 Medi 2020

Crynodeb: Mae'r astudiaeth hon yn ystyried sut y mae'r Eglwys Gatholig Rufeinig a'r gymuned Gatholig ehangach yn ymwneud â'r Undeb Ewropeaidd (UE). Amlinella ffurf sefydliadol a threfniadaethol y prif gyrff Catholig sy'n weithredol ym Mrwsel, a dengys sut y maent yn ymwneud â phrosesau polisi'r UE. Seilir y gwaith dadansoddi ar gorff o gyfweiliadau gwreiddiol a gynhaliwyd ag ymarferwyr. Dengys fod y berthynas rhwng y gymuned Gatholig a'r UE yn gweithredu ar dair lefel – lefel ddiplomyddol, lefel led ffurfiol a sefydliadol, a lefel anffurfiol – a bod yn rhaid cadw golwg ar y tair lefel er mwyn cael darlun clir o'r modd y gweithreda'r gymuned Gatholig mewn perthynas â'r UE. Cyflwynir tair set o oblygiadau sy'n datblygu dealltwriaeth o rôl crefydd mewn llywodraethiant cyfoes.

Allweddeiriau: Yr Eglwys Gatholig Rufeinig, Yr Undeb Ewropeaidd, lobïo, eirioli, crefydd, llywodraethiant.

The Roman Catholic Church and the European Union: Religion and Governance in the Twenty-first Century

Abstract: This study considers how the Roman Catholic Church and the broader Catholic community interacts with the European Union (EU). It outlines the organisational form of the most active Catholic bodies, and sets out how they engage with EU policy processes. The empirical analysis draws on original interviews carried out with practitioners. It demonstrates that the relationship between the Catholic community and the EU operates on three levels – on the diplomatic level, on a partly formalised institutional level and on an informal level – and that an appreciation of all three levels is necessary in order to understand how the Catholic community operates in Brussels. Three sets of consequences are presented and these develop understanding of the role of religion in contemporary governance.

Key words: The Roman Catholic Church, The European Union, lobbying, advocacy, religion, governance.

¹ Dymuna'r awdur ddiolch am nawdd hael Ymddriedolwyr Cronfa Goffa Saunders Lewis a ddarparwyd i gefnogi'r gwaith maes sy'n sail i'r astudiaeth hon, gwaith a gynhaliwyd pan oedd yr awdur yn gysylltiedig ag Ysgol y Gyfraith a Gwleidyddiaeth, Prifysgol Caerdydd. Nid yw'r astudiaeth hon o reidrwydd yn adlewyrchu barn cyflogwr presennol yr awdur na barn Cronfa Goffa Saunders Lewis.

Cyflwyniad

Astudir yma natur y berthynas sy'n bodoli rhwng yr Eglwys Gatholig Rufeinig (yr Eglwys) a'r Undeb Ewropeaidd (yr UE). Mae'r astudiaeth yn mantoli sut y mae'r Eglwys a mudiadau Catholig annibynnol yn ymwneud â phrosesau polisi'r UE, ac yn ystyried ffurf sefydliadol a threfniadaethol y cyrff Catholig sy'n weithredol. Mae'r gwaith dadansoddi yn seiliedig ar gasgliad o gyfweiliadau gwreiddiol rhwng yr awdur a chynrychiolwyr yr Eglwys, ac â chynrychiolwyr grwpiau pwysu o amryw gefndiroedd ffydd a di-ffydd. Prif ganfyddiad yr astudiaeth yw bod y berthynas rhwng y gymuned Gatholig a'r UE yn gweithredu ar dair lefel. Yn gyntaf, ceir perthynas ddiplomyddol rhwng y Babaeth a'r UE fel dau endid sofran. Yn ail, ceir perthynas strwythuredig a lled ffurfiol rhwng Comisiwn Cynadleddau Esgobion y Gymuned Ewropeaidd (COMECE), y corff sy'n cynrychioli'r Eglwys ym Mrwsel, a'r UE. Yn drydydd, ceir amryw o gyrff sy'n hyrwyddo buddiannau Catholig ym Mrwsel ond sy'n gweithredu o hyd braich, neu'n gyfan gwbl annibynnol ar yr Eglwys; mae'r rhain yn gweithredu fel grwpiau pwysu traddodiadol, heb berthynas ffurfiol â'r UE. Ergyd yr astudiaeth yw bod yn rhaid cadw golwg ar y tair lefel o weithgaredd er mwyn deall natur y berthynas sy'n bodoli rhwng yr Eglwys a'r UE.

Stwythurir yr astudiaeth fel a ganlyn. Yn gyntaf cyflwynir arolwg o'r llenyddiaeth sydd ar gael ar yr Eglwys mewn perthynas ag Ewrop, gan dynnu sylw at ei phrif gryfderau a'i gwendidau. Mae'r ail adran yn cyflwyno'r cwestiwn ymchwil sy'n ganolog i'r astudiaeth, ac yn manylu ar y dulliau a ddefnyddiwyd i'w ateb. Mae'r drydedd adran yn darparu trosolwg cryno o statws ffurfiol y Babaeth mewn perthynas â'r UE. Yna cyflwynir y canfyddiadau empeirig mewn tair adran sy'n ystyried strwythur a dull gweithredu eiriolwyr Catholig ar y tair lefel a amlinellwyd uchod. Rhestrir yn adran olaf yr astudiaeth y prif ganfyddiadau, gan ystyried rhai goblygiadau ar gyfer deall y berthynas sydd rhwng crefydd a llywodraethiant yn y cyfnod cyfoes.

Yr Eglwys ac Ewrop: adolygu'r llenyddiaeth

O ystyried bod 240 miliwn o ddinasyddion yr UE yn aelodau o'r Eglwys,² nid yw'n syndod bod ymdriniaethau ar glawr sy'n trafod rhai agweddau ar y berthynas rhwng yr Eglwys a llywodraethiant yn Ewrop. Mae Kratochvíl a Doležal yn trafod diwinyddiaeth wleidyddol yr Eglwys.³ Astudiwyd agwedd gwahanol Babau at y term 'Ewrop', ac at rôl yr Eglwys o fewn yr Ewrop honno.⁴ Rhoddwyd sylw i ymdrechion y Pab Ioan Pawl II i ddyllanwadu ar

² Y Comisiwn Ewropeaidd (2012), *Special Eurobarometer 393: Discrimination in the EU in 2012* <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf> [Cyrchwyd: 15 Awst 2015].

³ Kratochvíl, P. a Doležal, T. (2015), *The European Union and the Catholic Church: Political Theology of European Integration* (Basingstoke: Palgrave MacMillan).

⁴ Sutton, M. (1997), 'John Paul II's Idea of Europe', *Religion, State & Society*, 25 (1), 17–29; Rowland, T. (2008), *Ratzinger's Faith: The Theology of Pope Benedict XVI* (Rhydychen: Oxford University Press); O'Mahony, A. (2009), 'The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI', *International Journal for the Study of the Christian Church*, 9 (3), 177–94.

wleidyddiaeth gwledydd canol a dwyrain Ewrop yn ystod y Rhyfel Oer,⁵ a'i rôl o ran ailuno Ewrop yn dilyn cwmp Mur Berlin.⁶

Ceir ymdriniaethau ar rôl gwleidyddion Catholig yn y broses o uno Ewrop yn ystod ail hanner yr ugeinfed ganrif. Mae i syniadaeth Gatholig arweinwyr gwleidyddol y cyfandir, megis Adenauer, Schuman a de Gaulle – a'r drafodaeth ynghylch i ba raddau y dylanwadodd eu syniadaeth ar ddatblygiad sefydliadol integreiddio Ewropeaidd – rôl ganolog mewn astudiaethau hanesyddiaethol ar yr UE.⁷ Gyda hyn yn gefndir, diddorol yw gweld bod lefel y gefnogaeth i'r UE yn gryfach ymysg Catholigion nag ymysg grwpiau crefyddol eraill.⁸

Gwendid amlwg y llenyddiaeth bresennol yw'r diffyg sylw a delir ynddi i weithgaredd yr Eglwys ym mhrosesau polisi'r UE. Pa mor weithredol yw hi mewn gwirionedd? Darpara Turner⁹ rai manylion ffeithiol am waith COMECE. Gwendidau'r astudiaeth yw'r diffyg dadansoddi, a'r ffaith nad oes modd cyd-destunoli'r gweithgaredd hwn o fewn gweithgareddau ehangach y gymuned Gatholig am fod y ffocws ar un sefydliad yn unig. Disgrifia Liedhegener y cyfleon y mae'r UE a sefydliadau gwleidyddol Unol Daleithiau America yn eu cynnig i'r Eglwys i weithredu, ond nid yw'n trafod a yw hi'n manteisio ar y cyfleon hynny.¹⁰ Ni roddir unrhyw sylw i weithgaredd sefydliadau crefyddol gan astudiaethau prif ffrwd ar lobïo yn yr UE ychwaith.¹¹ Mae'r astudiaethau, un ac oll, yn dawedog iawn ar fater ymdrechion yr Eglwys o ddydd i ddydd i lobïo sefydliadau'r UE.

⁵ Ornatowski, Cezar M. (2009), 'Rhetoric of Pope John Paul II's Visits to Poland 1979–99', yn Blaney, Joseph R. a Zompetti, Joseph P. (goln.), *The Rhetoric of Pope John Paul II* (Lanham, MD: Lexington Books), tt. 103–50; Weigel, G. (2010), *The End and the Beginning: Pope John Paul II – The Victory of Freedom, the Last Years, the Legacy* (Efrog Newydd: Doubleday).

⁶ Byrnes, T. A. (2001), *Transnational Catholicism in Postcommunist Europe* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield); Walsh, Michael (2008), 'From Karol Wojtyła to John Paul II: Life and Times', yn Mannion, Gerard (gol.), *The Vision of John Paul II: Assessing His Thought and Influence* (Collegeville, MN: Liturgical Press), tt. 10–28; Burns, David P. (2009), 'The Laying of Hands: Pope John Paul II and the Catholic Church's Political Role in Poland Pre- and Post-1989', yn Blaney, Joseph R. a Zompetti, Joseph P. (goln.), *The Rhetoric of Pope John Paul II* (Lanham, MD: Lexington Books), tt. 151–72.

⁷ Foret, F. (2015), *Religion and Politics in the European Union* (Efrog Newydd: Cambridge University Press); Kaiser, W. (2007) *Christian Democracy and the Origins of European Union* (Caergrawnt: Cambridge University Press); Schulz-Forberg, H. a Sträth, B. (2010) *The Political History of European Integration: The Hypocrisy of Democracy-Through-Market* (Abingdon: Routledge).

⁸ Medrano, J. D. (2003), *Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom* (Princeton, NJ: Princeton University Press); Nelsen, B. F., Guth, J. L., a Highsmith, B. (2011), 'Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe', *Politics and Religion*, 4 (1), tt. 1–26; Grötsch, F. a Schnabel, A. (2012), 'Integration – what integration? The religious framing of the European integration process between 1990 and 2000', *European Societies*, 14 (4), tt. 586–610.

⁹ Turner, Frank (2013), 'The Roman Catholic Church and the European institutions: dialogue and advocacy at the European Union', yn Leustean, Lucian N. (gol.), *Representing Religion in the European Union: Does God matter?* (Llundain: Routledge), tt. 77–90.

¹⁰ Liedhagener, Antonius (2013), 'Why Brussels is neither Washington nor Berlin: Political Catholicism in differing political systems', yn Leustean, Lucian N. (gol.), *Representing Religion in the European Union: Does God matter?* (Llundain: Routledge), tt. 185–98.

¹¹ Coen, D. a Richardson, J. (goln.) (2009), *Lobbying the European Union: Institutions, Actors, and Issues* (Rhydychen: Oxford University Press).

Mae'r diffyg sylw hwn yn anfoddhaol ar sawl cyfrif. Yn gyntaf, mae'n awgrymu mai prin yw gweithgaredd yr Eglwys ar y lefel hon, awgrym sy'n anodd ei gynnal. Disgwylir bod sefydliad sydd mor fawr a phwysig â'r Eglwys yn gweithio'n agos gyda sefydliadau'r UE. Gan fod yr UE yn enwog am ei pharodrwydd i gydweithio â'r amrediad ehangaf posib o gyrff cymdeithas sifil, byddai'n sicr yn croesawu cyfleon i dderbyn mewnbwn gan gorff y mae yn agos at hanner poblogaeth yr Undeb yn aelod ohoni. Mae'r UE yn gwneud penderfyniadau mewn amrediad eang o feysydd polisi, gan gynnwys meysydd sydd o ddi-ddordeb arbennig i'r Eglwys, er enghraifft polisi cymdeithasol, ymchwil wyddonol a chymorth dyngarol. Gellid disgwyl bod yr Eglwys yn teimlo dyletswydd i gynnig cyngor ac arweiniad moesol yn y meysydd hyn. Ymhellach, mynegodd cyfres o Babau y dylai'r Eglwys chwarae rhan ganolog ym mywyd cymdeithasol a gwleidyddol Ewrop.¹² Byddai darganfod nad yw'n weithgar yn y cyd-destun hwn yn annisgwyl, ac yn awgrymu bod gagendor mawr rhwng y rhethreg a'r realiti.

Yn ail, mae deall sut y mae'r Eglwys yn mynd ati i hybu ei buddiannau yn fater pwysig, ac yn un sy'n effeithio ar y modd y caiff ei haelodau eu cynrychioli o fewn yr UE. Gall yr Eglwys gynrychioli ei haelodau mewn modd na all cynrychiolwyr etholedig Ewrop (sy'n cyfarfod yn Senedd Ewrop), neu gynrychiolwyr y gwladwriaethau (sy'n cyfarfod yng Nghyngor yr UE), ei wneud. Mae'n ddigon rhesymol awgrymu bod nifer o Gatholigion Ewrop – a nifer o arweinwyr Catholig – yn disgwyl bod yr Eglwys yn gweithio ar ran ei haelodau a'i dysgeidiaeth yn y cyd-destun gwleidyddol hwn. Dylid canfod felly i ba raddau – a sut – y mae'r Eglwys yn gweithredu ar ran ei haelodau.

Yn drydydd, drwy anwybyddu'r gweithgarwch hwn, mae ysgolheigion wedi colli cyfle i ddatblygu dealltwriaeth o rôl yr Eglwys yn yr Ewrop gyfoes, ac o rôl crefydd mewn prosesau gwleidyddol ar gyfandir lle y mae naws seciwlar i fywyd cyhoeddus. Yr Eglwys yw cymuned ffydd fwyaf yr UE, a hi oedd un o'r rhai cyntaf i sefydlu swyddfa ym Mrwsel er mwyn datblygu cysylltiadau â'r UE,¹³ felly mae'n rhesymol disgwyl mai'r Eglwys sydd â'r drefniadaeth lobïo fwyaf soffistigedig o holl grwpiau crefyddol Ewrop. Drwy ddatblygu dealltwriaeth o'r drefniadaeth sefydliadol hon, ac o strategaeth lobïo'r Eglwys, gellir canfod i ba raddau y mae modd i gyrff crefyddol fel yr Eglwys geisio dylanwadu ar benderfyniadau polisi, a llywio dyfodol Ewrop.

Yr Eglwys ac Ewrop: adolygu'r llenyddiaeth

Y cwestiwn ymchwil sy'n ganolog i'r astudiaeth hon yw: beth yw strwythur sefydliadol a phrif nodweddion gweithgareddau lobïo yr Eglwys a'r gymuned Gatholig ehangach mewn perthynas â sefydliadau a phrosesau polisi'r UE?

¹² O'Mahony, 'The Vatican and Europe'.

¹³ Leustean, Lucian N. (2013), 'Does God matter in the European Union?', yn Leustean, Lucian N. (gol), *Representing Religion in the European Union: Does God matter?* (Llundain: Routledge), tt. 1–31.

Sail adrannau empeirig yr astudiaeth yw cyfres o 16 cyfweiliad lled-strwythuredig, wyneb-yn-wyneb ag unigolion sydd â phrofiad uniongyrchol o weithgaredd lobïo crefyddol. Yn eu mysg y mae swyddogion yr Eglwys, mudiadau cysylltiedig sydd wedi'u lleoli ym Mrwsel, cyrff sy'n lobïo ar y cyd â'r Eglwys neu yn erbyn ei buddiannau, ynghyd ag Aelod Seneddol Ewropeaidd (ASE) sydd â diddordeb penodol mewn hyrwyddo materion ffydd. Cynhaliwyd y cyfweiliadau yn ystod cyfres o ymweliadau â Brwsel rhwng gwanwyn 2016 a haf 2018. Dylid pwysleisio i'r cyfweiliadau gael eu cynnal â lobïwyr ac nid â'r unigolion sy'n cael eu targedu ganddynt. Ni cheisia'r astudiaeth ganfod i ba raddau y mae'r gweithgaredd lobïo yn llwyddiannus, nac i ba fesur y mae'r actorion hyn yn dylanwadu. Mae'r dewis o ymatebwyr yn gyson â phrif amcan yr astudiaeth, sef amlinellu strwythur a dulliau lobïo'r actorion dan sylw yn unig. Gan fod lobïo yn faes sensitif, cynhaliwyd y cyfweiliadau yn ddiennw er mwyn cynhyrchu'r data cryfaf posibl.

Y cyd-destun: y Babaeth, gwleidyddiaeth ryngwladol a'r UE

Cyflwyno'r adran hon drosolwg o statws y Babaeth yn y gymuned ryngwladol a'r modd y mae'n strwythuro ei horganau llywodraethol er mwyn gweithredu'n rhyngwladol. Trafodir hefyd statws ffurfiol y Babaeth mewn perthynas â'r UE.

Y Babaeth a gwleidyddiaeth ryngwladol

Mae'r Babaeth wedi cael ei chydabod yn endid sofran ers yr Oesoedd Canol, statws a ffurfiolwyd gan gyfraith ryngwladol. Nid oes ganddi diriogaeth, ond mae'n sofran dros Wladwriaeth Dinas y Fatican, gwladwriaeth a grëwyd yn dilyn cytundeb a wnaed yn 1929 rhwng y Babaeth a'r Eidal i sicrhau annibyniaeth absoliwt a gwladwy'r Babaeth. Y Pab yw pennaeth y Babaeth a phennaeth Gwladwriaeth Dinas y Fatican. Oherwydd bod cyfraith ryngwladol yn rhoi personoliaeth gyfreithiol lawn i'r Babaeth, gall ffurfio a chynnal perthynas ddiplomyddol ffurfiol â gwladwriaethau, a bod yn aelod llawn o sefydliadau rhyngwladol. Mae ganddi berthynas ddiplomyddol â 183 gwladwriaeth, â'r UE, ac ag Urdd Sofran Malta.¹⁴

Y *Curia* (Llys y Pab) yw system lywodraethol y Babaeth. Ysgrifenyddiaeth y Wladwriaeth yw rhan bwysicaf y *Curia*. Medda'r pennaeth, sef Ysgrifennydd y Wladwriaeth, ar rôl debyg i brif weinidog ac adrodda'n uniongyrchol i'r Pab. Gweithreda Ysgrifennydd yr Adran Cysylltiadau â gwladwriaethau fel ysgrifennydd tramor.

Er natur hynod y Babaeth, strwythura ei pherthnasau rhyngwladol fel endidau sofran eraill. Cynhalia lysgenhadaeth ym mwyafrif llethol gwladwriaethau'r byd.¹⁵ Adwaenir llysgennad y Pab fel Nuncio Apostolaidd ac fe'i cynorthwyir fel arfer gan un aelod staff.¹⁶

¹⁴ Press Office of the Holy See (2018), *Note on the Diplomatic Relations of the Holy See, 08.01.2018* <<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/01/08/180108a.html>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

¹⁵ *The Economist* (2007), *Papal Diplomacy: God's ambassadors* <<https://www.economist.com/international/2007/07/19/gods-ambassadors>> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].

¹⁶ Cyfweiliad N; *The Economist, Papal Diplomacy: God's ambassadors*.

Mae dros 140 o wladwriaethau yn anfon llysgenhadon i Rufain,¹⁷ ac fe'u hachredir i'r Babaeth yn hytrach nag i Wladwriaeth Dinas y Fatican.¹⁸

Statws y Babaeth mewn perthynas â'r UE

Nid yw'r Babaeth na Gwladwriaeth Dinas y Fatican yn aelodwladwriaethau o'r UE am eu bod yn cael eu llywodraethu fel 'absolute monarchy'¹⁹ ac mae'n rhaid i aelodwladwriaethau'r UE fod yn wladwriaethau democrataidd gyda marchnad rydd.²⁰

Serch hynny, ceir perthnasau agos rhwng y Babaeth a'r UE, sy'n anochel o ystyried maint Dinas y Fatican, a'i bod wedi'i llwyr amgylchynu gan yr Eidal, un o sylfaenwyr yr UE. Lluniwyd cytundebau penodol i ddelio â rhai o'r materion ymarferol sy'n deillio o sefyllfa unigryw Dinas y Fatican, ac mae'r UE yn caniatáu iddi weithredu ar delerau ffafriol mewn sawl ffordd. Yn wahanol i aelodwladwriaethau'r UE, nid oes disgwyl i Ddinas y Fatican fod yn rhan o undeb tollau'r UE nac yn rhan o'r ardal treth ar werth, ac nid yw gofynion arferol tollau a threthi yr UE yn berthnasol iddi.²¹ Er nad yw Dinas y Fatican yn un o aelodwladwriaethau'r UE, rhoddwyd hawl iddi ddefnyddio'r ewro fel arian swyddogol ac i fathu hyd at €1m y flwyddyn.²² Mae gwerthu darnau arian yn ffynhonnell incwm i'r Babaeth.²³

Canfyddiadau: gweithredu ar dair lefel

Gellir grwpio'r actorion Catholig gweithredol yn dri chategori, a hynny ar sail natur eu perthynas â'r UE, natur eu perthynas â'r Eglwys a'u dulliau gweithredu. Mae'r categori cyntaf – actorion diplomyddol – yn cynnwys yr actorion sy'n cynrychioli'n ffurfiol endid sofran y Babaeth, sef y Pab a'i Nuncio Apostolaidd sy'n gweithredu ar lefel ryngwladol ac yn cynnal perthynas ddiplomyddol â'r UE. Yn yr ail gategori mae COMECE, corff sy'n cynrychioli'r Eglwys yn ffurfiol, ond nid yn ddiplomyddol, ym Mrwsel. Mae gan COMECE berthynas led ffurfiol â sefydliadau'r UE oherwydd ei statws fel aelod o'r 'ddeialog' rhwng yr UE a chymunedau ffydd. Mae'r trydydd categori yn cynnwys grwpiau pwysu ac unigolion sy'n ymgyrchu ar sail daliadau'r ffydd Gatholig, ond sy'n gweithredu'n

¹⁷ The Holy See (2018), *Liste du CORPS DIPLOMATIQUE près le Saint-Siège: Janvier 2018* <http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/cd/rc-saint-siege_cd.html> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018]. Nid yw pob llysgenhadaeth i'r Babaeth yn un amser llawn.

¹⁸ European External Action Service (2016b), *The Holy See and the EU* <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2355/The%20Holy%20See%20and%20the%20EU> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

¹⁹ Vatican City State (2018), *State Departments* <<http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/organi-dello-stato.html>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

²⁰ Y Comisiwn Ewropeaidd (2018), *Accession criteria* <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

²¹ European External Action Service, *The Holy See and the EU*.

²² Ibid.

²³ Vatican City State (2018), *Numismatic Issues – 2018* <<http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/servizi/ufficio-filatelico-e-numismatico/emissioni-numismatiche/ultime-emissioni.paginate.1.html>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].

annibynnol neu'n lled annibynnol ar yr Eglwys. Ni ddyry'r UE gydnabyddiaeth ffurfiol i'r grwpiau hyn ymhellach na'r gydnabyddiaeth sy'n cael ei rhoi i unrhyw grŵp pwysu cyffredin. Creffir ar ddau fudiad o'r fath, sef y Jesuit European Social Centre (JESC) a'r Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE). Dengys y gwaith dadansoddi fod yn rhaid cadw golwg ar y tair lefel – y diplomyddol, y lled ffurfiol a sefydliadol, a'r anffurfiol – er mwyn cael darlun clir o'r modd y gweithreda'r gymuned Gatholig mewn perthynas â'r UE.

Lefel 1: y berthynas ddiplomyddol

Mae perthynas ddiplomyddol ffurfiol a chynnes rhwng y Babaeth a'r UE, ac mae Pabau wedi annerch cyfarfodydd sefydliadau'r UE a chwrdd ag arweinwyr Ewropeaidd yn Rhufain droeon.²⁴ Yn 2017, anerchodd y Pab Ffrancis gyfarfod o benaethiaid gwladwriaethau a llywodraethau'r UE i nodi 60 mlynedd ers arwyddo Cytundeb Rhufain, y ddogfen a arweiniodd at greu'r UE;²⁵ anerchodd Senedd Ewrop yn 2014;²⁶ a derbyniodd lywyddion y tri phrif sefydliad Ewropeaidd ar y pryd, José Manuel Barroso (y Comisiwn Ewropeaidd), Herman Van Rompuy (y Cyngor Ewropeaidd) a Martin Schultz (Senedd Ewrop) yn y Fatican wedi iddo gael ei sefydlu'n Bab yn 2013.²⁷ Croesawodd y Pab Bened XVI Barroso i'r Fatican yn 2006, a derbyniodd ddau o lywyddion olynol Senedd Ewrop, Hans-Gert Pöttering a Jerzy Buzek, yn 2007 a 2011.²⁸ Mae cynsail hanesyddol i'r ymwneud hwn: bu Ioan Pawl II yn annerch y Comisiwn Ewropeaidd²⁹ a Senedd Ewrop yn 1988.³⁰

O ran y berthynas ddiplomyddol o ddydd i ddydd, mae'r Babaeth a'r UE yn cynnal cynrychiolwyr diplomyddol ym mhrif ganolfannau ei gilydd. Anfonwyd Nuncio Apostolaidd i weithredu mewn perthynas â'r Gymuned Ewropeaidd, Gwlad Belg a Lwcsembwrg yn 1970³¹

²⁴ Delegation of the European Union to the Holy See/L'Osservatore Romano (2017), *The Popes and Sixty Years of European Integration* (Y Fatican: Delegation of the European Union to the Holy See/L'Osservatore Romano).

²⁵ Y Pab Francis (2017), *Address of His Holiness Pope Francis to the Heads of State and Government of the European Union in Italy for the celebration of the 60th anniversary of the Treaty of Rome* <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/march/documents/papa-francesco_20170324_capi-unione-europea.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

²⁶ Y Pab Francis (2014), *Address of Pope Francis to the European Parliament* <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141125_strasburgo-parlamento-europeo.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

²⁷ Kratochvíl a Doležal, *The European Union and the Catholic Church*.

²⁸ Ibid.

²⁹ Y Pab Ioan Pawl II (1988), *Address of the Holy Father John Paul II to the European Commission and the European Courts of Human Rights* <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_human-rights.html> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].

³⁰ Y Pab Ioan Pawl II (1988), *Discorso di Giovanni Paolo II durante la visita al Parlamento Europeo* <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

³¹ Albrieux, C. (dim dyddiad), *History: 1980–2015* <http://www.comece.eu/dl/tploJmoJKKJqx4KJKJKJnml/COMECE_HISTORY_EN.pdf> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018]; European External Action Service, *The Holy See and the EU*.

a chrëwyd rôl benodol ar gyfer yr UE yn 1996.³² Penodwyd deiliad presennol y swydd, Archesgob Alain Paul Lebeau-pin, yn 2012.

Sefydlodd yr UE ddirprwyaeth yn Rhufain yn 2006. Cefnogir y Llysgennad i'r Babaeth, Jan Tombinski, gan oddeutu deg aelod staff.³³ Mae'r llysgennadon wedi cyfarfod â'r Pabau yn rheolaidd.³⁴ Mynna'r UE fod sefydlu dirprwyaeth yn Rhufain yn brawf o'i hymrwymiad i gynnal perthnasau diplomyddol llawn rhwng yr UE a'r Babaeth.³⁵

Nid yw'r Nuncio Apostolaidd yn lobïo yn ôl Catholigion blaenllaw ym Mrwsel,³⁶ ac nid yw gwrthwynebwyr yr Eglwys ar faterion atgenhedlu yn ei weld fel bygythiad.³⁷ Dywedir mai cynnal perthnasau diplomyddol a chynrychioli'r Babaeth yw ei swyddogaeth.³⁸ Nodir na fyddai'n addas i lysgennad a anfonwyd i wladwriaeth lobïo llywodraeth y wlad honno ar ei materion polisi domestig, a honnir na fyddai'n addas lobïo sefydliadau'r UE pan nad yw'r Babaeth yn aelodwladwriaeth. Mae'n glir nad yw'r Nuncio Apostolaidd yn ceisio dylanwadu ar yr UE ar draws ystod eang o feysydd polisi mewn modd systematig, fel sy'n wir am gynrychiolwyr y gwladwriaethau hynny sy'n meddu ar genadaethau mawr ym Mrwsel. Er ei fod mewn cyswllt ysbeidiol â'r prif grwpiau pwysu Catholig ym Mrwsel,³⁹ un cynorthwydd ysgrifenyddol sydd ganddo⁴⁰ felly nid yw'r adnoddau'n caniatáu iddo ymwneud mewn manylder â phrosesau polisi. Mae hefyd yn glir nad yw'n eirioli yn gyhoeddus fel y gwna grwpiau pwysu; oherwydd ei statws, 'he cannot take a public stand on almost any issue'.⁴¹ I'r graddau y mae'n lleisio safbwyntiau polisi neu'n tynnu sylw'r Comisiwn Ewropeaidd at achosion penodol, gwna hynny yn y dirgel.⁴²

Fodd bynnag, ceir tystiolaeth fod y Nuncio Apostolaidd yn gweithredu mewn modd sydd o leiaf yn ymylu ar lobïo, yn yr ystyr ei fod yn ceisio hybu buddiannau Catholig o fewn cylchoedd polisi'r UE. Mae gan y Nuncio Apostolaidd fynediad at unigolion hynod ddylanwadol. Gall, i bob diben, drefnu cyfarfodydd ag unrhyw un o arweinwyr yr UE.⁴³ Bu'n cyfarfod â chomisiynwyr dros 20 gwaith rhwng 2013 a 2019.⁴⁴ Cyfrifir yn eu mysg

³² Kratochvíl a Doležal, *The European Union and the Catholic Church*.

³³ European External Action Service (2016), *About the Delegation of the European Union to the Holy See, Order of Malta, UN Organisations in Rome, Republic of San Marino* <https://eeas.europa.eu/delegations/un-rome/1703/about-delegation-european-union-holy-see-order-malta-un-organisations-rome-republic-san-marino_en> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018]; SIR (2016), *International Scenarios: 'Close relations between Europe and the Holy See' for Jan Tombinski, new EU envoy to the Vatican* <<https://agensir.it/europa/2016/11/10/close-relations-between-europe-and-the-holy-see-for-jan-tombinski-new-eu-envoy-to-the-vatican/>> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].

³⁴ European External Action Service, *The Holy See and the EU*.

³⁵ Ibid.

³⁶ Cyfweliad N; cyfweliad K.

³⁷ Cyfweliad E.

³⁸ Cyfweliad N; cyfweliad O.

³⁹ Cyfweliad H.

⁴⁰ Cyfweliad N.

⁴¹ Cyfweliad H.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Rojas, G. (2019), *Meetings held with the Apostolic Nuncio, Alain Paul Lebeau-pin* <https://www.asktheeu.org/en/request/meetings_held_with_the_apostolic> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020]. Cyfarfu

gomisiynwyr a oedd yn gyfrifol am feysydd polisi sydd o bwys mawr i'r Eglwys. Dengys cyfres o ymatebion rhyddid gwybodaeth mai 'cyfarfodydd cwrteisi' oedd nifer o'r rhain.⁴⁵ Pwrpas cyfarfodydd o'r fath yw rhoi cyfle i'r ddwy ochr gyflwyno'u hunain a'u blaenoriaethau, ond nid i gynnal trafodaethau manwl ar unrhyw bolisi penodol.

Serch hynny, awgryma nifer o'r nodiadau briffio a baratowyd ar gyfer comisiynwyr cyn cyfarfod â'r Nuncio Apostolaidd eu bod wedi paratoi ar gyfer trafod materion polisi sensitif a oedd yn flaenoriaeth gan yr Eglwys. Pan gyfarfu'r Nuncio Apostolaidd â'r comisiynydd ymchwil, gwyddoniaeth ac arloesi, Carlos Moedas, ar 14 Ionawr 2019, roedd nodyn briffio'r comisiynydd yn cynnwys adran ar ganllawiau'r rhaglen *Horizon Europe* (rhaglen ariannu ymchwil arfaethedig y comisiwn, gwerth tua €100bn) ynghylch defnyddio embryonau a bôn-gelloedd embryonig dynol.⁴⁶ Noda dogfen friffio ar gyfer y comisiynydd materion economaidd ac ariannol, treth a thollau, Pierre Moscovici, fod y Nuncio Apostolaidd wedi mynegi dymuniad i drafod dimensiwn cymdeithasol a diwylliannol Ewrop a chwestiwn ymfudwyr yn ystod eu cyfarfod ar 15 Chwefror 2018.⁴⁷ Mae'r ddogfen yn rhagweld y byddai'r Nuncio Apostolaidd yn defnyddio'r cyfarfod i alw ar y comisiwn i weithredu yng nghydestun mudo; cyfeirir at lythyr a anfonodd y Nuncio Apostolaidd at lywydd y Comisiwn y mis blaenorol lle 'pwysleisiodd fod y Pab am weld ffoaduriaid ac ymfudwyr yn cael eu hintegreiddio'n llawn yn y cymunedau, a'i fod yn poeni am y cynnydd mewn anoddefgarwch mewn rhai gwledydd'.⁴⁸ Mae'r ddogfen friffio ar gyfer comisiynydd yr amgylchedd, materion morol a physgodfeydd, Karmenu Vella, cyn eu cyfarfod ar 17 Mawrth 2017⁴⁹ yn rhagweld y byddai'r Nuncio Apostolaidd am drafod masnachu pobl, a'r safbwyntiau a fynegodd y Pab Ffransis yn *Laudato si'*⁵⁰ ynghylch llywodraethiant y môr. Mae'r Nuncio Apostolaidd hefyd yn gweithredu ar ran rhai o'r grwpiau pwyso Catholig drwy dynnu sylw arweinwyr

â saith comisiynydd ac â'r ysgrifennydd cyffredinol rhwng misoedd Ionawr a Mawrth 2019, sef misoedd olaf tymor y Comisiwn Ewropeaidd, yn ogystal â phrif gynghorwyr llywydd y comisiwn, Jean-Claude Juncker, ym mis Hydref 2018. Gw. Y Comisiwn Ewropeaidd (2019), *Briefing file for Commissioner Thyssen: Bilateral meeting with H.E. Monsignor Lebeaupin, Apostolic Nuncio to the European Union* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/22153/attach/4/147%202019%20MT%20B%201265%20Mtg%20Lebeaupin%20Apostolic%20Nuncio%20to%20EU%2029%2003%20docx%20Redacted.pdf?cookie__passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].

⁴⁵ Rojas, *Meetings held with the Apostolic Nuncio, Alain Paul Lebeaupin*.

⁴⁶ Y Comisiwn Ewropeaidd (2019), *Meeting with Archbishop Lebeaupin, Apostolic Nuncio to EU Commissioner's Office, Berlaymont* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/21991/attach/4/BASIS%20823%20Meeting%20Apostolic%20Nuncio%20to%20EU%20rev10%2001%20002%20Redacted.pdf?cookie__passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].

⁴⁷ Y Comisiwn Ewropeaidd (2018), *Rencontre avec le Nonce Apostolique Auprès de l'Union Européenne* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/22235/attach/6/Briefing.pdf?cookie__passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].

⁴⁸ Ibid. Cyfieithiad yr awdur o'r Ffrangeg.

⁴⁹ Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *Meeting with Archbishop Alain Paul Charles Lebeaupin* <<https://www.asktheeu.org/en/request/6738/response/22136/attach/5/ARES%202019%203282165%20Annex%20Briefing.pdf>> [Cyrchwyd: 20 Chwefror 2020].

⁵⁰ Cylchlythyr y Pab Ffransis i holl esgobion Eglwys Rufain. Gw. Y Pab Francis (2015), *Laudato Si'* <http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si.html> [Cyrchwyd: 20 Chwefror 2020].

Ewropeaidd at achosion penodol, er enghraifft lle y mae unigolion mewn perygl.⁵¹ Tystia hyn fod y Nuncio Apostolaidd yn cyfarfod yn gyson â chomisiynwyr Ewropeaidd i hybu safbwyntiau polisi ar ran y Babaeth ac i nodi achosion penodol.

Lefel 2: Comisiwn Cynadleddau Esgobion y Gymuned Ewropeaidd (COMECE)

Y prif gorff sy'n cynrychioli'r Eglwys mewn perthynas â sefydliadau'r UE o ddydd i ddydd yw COMECE. Gweithreda fel fforwm lle y gall holl esgobion Catholig y diriogaeth dan sylw drafod materion allweddol,⁵² a chynrychiola holl Gynadleddau Esgobion yr UE.⁵³ Dirprwya pob Cynhadledd Esgobion un esgob i fod yn aelod o COMECE. Cyfarfyddant, ynghyd â'r Nuncio Apostoliadd i'r UE,⁵⁴ yn y Cynulliad Cyflawn ddwywaith y flwyddyn i drafod un o faterion llosg y prosiect Ewropeaidd, a phennu blaenoriaethau'r corff. Mae strwythur hierarchaidd clir i COMECE, a rhaniad llafur rhwng tri math o grŵp: y pwyllgor llywio, y comisiynau pynciol a grwpiau gwaith, ac ysgrifenyddiaeth barhaol y corff.

Y pwyllgor sefydlog sy'n rhoi arweiniad strategol i COMECE ac nid yw'n gweithredu'n ddyddiol. Fe'i hetholir gan y Cynulliad Cyflawn ac mae'n cynnwys llywydd, pedwar islywydd ac ysgrifennydd cyffredinol (sy'n rôl apwyntiedig). Etholwyd Archesgob Lwcsembwrg, Jean-Claude Hollerich,⁵⁵ yn llywydd am dymor o bum mlynedd ym mis Mawrth 2018 pan ddaeth ail dymor ei ragflaenydd, Cardinal Reinhard Marx, i ben.⁵⁶ Mae'r llywydd yn ffigur blaenllaw. Roedd Cardinal Marx, er enghraifft, yn archesgob ar un o esgobaethau cyfoethocaf Ewrop (Munich a Freising) ac roedd yn agos at rai o brif arweinwyr seciwlar Ewrop, gan gynnwys Angela Merkel a Jean-Claude Juncker, canghellor yr Almaen a llywydd y Comisiwn Ewropeaidd ar y pryd.⁵⁷

⁵¹ Cyfweiliad H.

⁵² Am statws cyfreithiol Cynadleddau Esgobion gw. canonau 447–59 yn The Holy See (1983), 'Code of Canon Law' <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/____P1L.HTM> [Cyrchwyd: 10 Gorffennaf 2018]; hefyd Y Pab Ioan Pawl II (1998), *Apostolos Suos* <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_22071998_apostolos-suos.html> [Cyrchwyd: 10 Gorffennaf 2018].

⁵³ Roedd 27 o Gynadleddau Esgobion yn yr UE (EU28) adeg ysgrifennu'r astudiaeth. Yn achos 24 o'r 28 aelodwladwriaeth yn yr UE, mae un Gynhadledd Esgobion i bob gwlad; un Gynhadledd Esgobion ar y cyd yn Sweden, Denmarc a'r Ffindir (Cynhadledd Esgobion Llychlyn); a dwy Gynhadledd Esgobion yn y Deyrnas Unedig, un yng Nghymru a Lloegr, a'r llall yn yr Alban. Gw. COMECE (2018), *Who we are* <<http://www.comece.eu/site/en/whoweare>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

⁵⁴ Cyfweiliad N.

⁵⁵ Dyrchafwyd Hollerich yn Gardinal ar 5 Hydref 2019, yn ystod ei dymor fel llywydd COMECE. Gw. COMECE (2019), *The COMECE President created Cardinal by Pope Francis* <<http://www.comece.eu/the-comece-president-created-cardinal-by-pope-francis>> [Cyrchwyd: 14 Ionawr 2020].

⁵⁶ COMECE (2018), *Archbishop Jean-Claude Hollerich S.J. elected new President of COMECE* <<http://www.comece.eu/archbishop-jean-claude-hollerich-s.j.-elected-new-president-of-comece>> [Cyrchwyd: 5 Mehefin 2018].

⁵⁷ Eder, F. a Barigazzi, J. (2018), *God's man in Brussels: With allies in Brussels and the Vatican, Cardinal Reinhard Marx has shaped the European debate* <<https://www.politico.eu/article/cardinal-reinhard-marx-gods-man-in-brussels-catholic-church/>> [Cyrchwyd: 31 Hydref 2019].

Ceir tri chomisiwn pynciol a dau grŵp gwaith, a'r rhain sy'n darparu'r gyriant o ran datblygu polisi. Delia'r tri chomisiwn â materion cymdeithasol, materion cyfreithiol ac â pherthnasau'r UE â gwledydd sydd y tu hwnt i'w ffiniau. Meysydd y ddau grŵp gwaith yw moeseg mewn ymchwil a meddygaeth ar y naill law, a mudo a lloches ar y llall. Etholir esgob o blith aelodaeth COMECE yn llywydd i bob un o'r tri chomisiwn pynciol ac i'r ddau grŵp gwaith. Cynorthwyr y llywydd gan arbenigwr(aig) polisi neu gyfreithiol o ysgrifenyddiaeth barhaol COMECE, gan arbenigwyr sy'n cael eu henwebu gan y Cynadledau Esgobion unigol, a chan sefydliadau Catholig sy'n weithgar mewn meysydd perthnasol.⁵⁸ Paratoa'r pwyllgorau hyn bapurau barn, ac adroddiadau ar faterion perthnasol, gyda'r bwriad o lywio'r drafodaeth o fewn y gymuned bolisi Ewropeaidd.

Cefnogir holl ymdrechion COMECE gan ysgrifenyddiaeth barhaol sydd wedi'i lleoli ym Mrwsel ac sy'n gweithredu mewn perthynas â sefydliadau'r UE o ddydd i ddydd. Mae gan COMECE gyfanswm o 14 aelod staff, ac arweinir gwaith yr ysgrifenyddiaeth gan yr ysgrifennydd cyffredinol, y Brawd Manuel Enrique Barrios Prieto. Mae wyth aelod staff yn arbenigwyr polisi neu gyfreithiol, sy'n golygu bod gwir allu llunio polisi gan y corff.

Mae safbwyntiau COMECE yn cyd-fynd â dysgeidiaeth yr Eglwys. Ymgyrcha dros hawliau ymfudwyr a cheiswyr lloches,⁵⁹ dros amddiffyn bywyd 'each human person ... from conception until natural death',⁶⁰ dros gynaliadwyedd amgylcheddol,⁶¹ dros hawliau cymunedau ffydd i arfer eu crefydd heb gamwahaniaethu,⁶² a galwa ar wledydd cyfoethocaf parth yr Ewro i wneud mwy i gefnogi eraill.⁶³ Ceir yma gyfuniad o safbwyntiau ceidwadol (yr hawl i fywyd) a radical (ar yr amgylchedd ac ar bolisi economaidd a chymdeithasol). Nid yw gwrthwynebwyr yr Eglwys ar faterion atgenhedlu yn ystyried COMECE fel:

the primary antagonistic organisation in this area. They are the official representatives of the Church to the EU, so they have to look good and they have to be on their best behaviour and they portray the positive agenda of the Church. Their positions on sexual and reproductive health

⁵⁸ COMECE (2018), *Commissions & Working Groups* <<http://www.comece.eu/site/en/whoweare/commissionsworkinggroups>> [Cyrchwyd: 11 Gorffennaf 2018]; cyfweliad H.

⁵⁹ Cyfweliad H; COMECE (2020), *Migration & Asylum* <<http://www.comece.eu/migration-asylum-comece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020]. Mae gan COMECE ddiddordeb arbennig mewn effaith polisiau mudo a lloches ar y teulu. Cydweithia gyda JRS yn y maes hwn, ond mae diddordeb JRS yn fwy uniongyrchol mewn polisi mudo a lloches.

⁶⁰ COMECE (2020), *Factsheet: Health, Research & Bioethics* <http://www.comece.eu/dl/KpMqJmoJKkJqx4KJKJKJmLN/3_Factsheet_Health_Research_Bioethics_EN.pdf> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

⁶¹ COMECE (2020), *Ecology & Sustainability* <<http://www.comece.eu/ecology-and-sustainabilitycomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

⁶² COMECE (2020), *Justice & Fundamental Rights* <<http://www.comece.eu/ustice-and-fundamental-rightscomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020]; COMECE (2020), *Religious Freedom* <<http://www.comece.eu/religious-freedomcomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

⁶³ COMECE (2020), *Social & Economic Policies* <<http://www.comece.eu/social-and-economic-policiescomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

and rights will remain unchanged and they voice those every now and then, but the work is done by others who are at arm's length from the COMECE.⁶⁴

Credant mai mudiadau fel FAFCE (a drafodir isod) ac ymgyrchwyr unigol sy'n arwain yn y maes hwn a'u bod yn cael eu cynorthwyo yn y dirgel gan rai o esgobion COMECE.⁶⁵

Mae'n glir fod COMECE yn barod i gydweithio â sefydliadau ac unigolion sy'n rhannu'r un safbwyntiau polisi. Wedi'i ethol yn llywydd, cyhoeddodd Archesgob Hollerich ei fod yn barod 'to work together with all persons of good will who are dedicated to respect and protect human dignity'.⁶⁶ Partneriaid craidd COMECE yw'r grwpiau Catholig JESC a FAFCE (a drafodir isod), mudiadau Catholig eraill fel Caritas Europa⁶⁷ a'r Jesuit Refugee Service (JRS),⁶⁸ a'r Conference of European Churches (CEC),⁶⁹ corff sy'n cynrychioli Eglwysi Protestannaidd ac Uniongred. Mae hefyd yn aelod o'r Christian Group, rhwydwaith anffurfiol sy'n cynnwys mudiadau Catholig a Phrotestannaidd ac sy'n cyfarfod yn chwarterol i ddatblgu papurau polisi.⁷⁰

Ar lefel COMECE y mae'r cysylltiadau amlycaf â chynrychiolwyr eglwysi Protestannaidd ac Uniongred. Ar y cyfan, mae CEC yn arddel safbwyntiau mwy rhyddfrydol na COMECE, gyda'r Eglwysi Uniongred a'u pwyslais ar y 'Traddodiad' yn arwain at duedd mwy ceidwadol. Serch y gwahaniaethau, ceir tir cyffredin. Amcan craidd y tri thraddodiad yw brwydro yn erbyn y duedd i seciwlaiddio, a chau'r gagendor rhwng crefydd â llywodraethiant. Cyfeirir isod at y cydweithio sydd rhwng COMECE a CEC i ffurfioli'r berthynas â'r Comisiwn Ewropeaidd. Ceir cyd-weld amlwg rhwng COMECE a'r Eglwysi Uniongred ar faterion fel erthyly a'r defnydd o gelloedd bonyn, hawliau dynol a rhyddid crefyddol, ac addysg. Serch hynny, o ran gwaith eirioli, cymharol gyfyngedig yw'r cydweithio rhwng COMECE a'r chwe swyddfa sy'n cynrychioli Eglwysi Uniongred cenedlaethol ym Mrwsel ac â'r mudiad sy'n dod â'r rhain at ei gilydd, y Committee of Representatives of the Orthodox Churches to the European Union (CROCEU).⁷¹ Yn 2019, teithiodd ysgrifennydd cyffredinol COMECE i Romania i fynychu cyfarfod â llywyddiaeth cyngor yr UE, ynghyd â chynrychiolwyr CROCEU a CEC. Llwyddodd y tri mudiad i gydeirioli yn gyfforddus wrth drafod effaith datblygiadau

⁶⁴ Cyfweliad E. Ni fu modd gwirio'r honiad pellach isod, ond mae'n darlunio bydolwg gwrthwynebwy'r yr Eglwys: 'COMECE, the Holy See and the Catholic Church in general, they won't openly be the ones organising the networks or the campaigns against certain areas of sexual and reproductive health and rights, but they will facilitate those actors of civil society to do so. So they'll open up their meeting space for them. They may convene [meetings]. They may make it just that little bit easier [for aligned civil society groups], but at the same time keeping at arm's length and providing for plausible deniability of their direct involvement.'

⁶⁵ Cyfweliad E.

⁶⁶ COMECE, *Archbishop Jean-Claude Hollerich S.J. elected new President of COMECE*.

⁶⁷ Cyfweliad M.

⁶⁸ Cyfweliad H.

⁶⁹ Cyfweliad P.

⁷⁰ Cyfweliad M; cyfweliad H.

⁷¹ Ceir trafodaeth ar strwythur sefydliadol Eglwysi Uniongred yn Selaru, Sorin (2015), 'Representing the Orthodox Churches to the European Union', *Ortodoksia*, 54, 54-80.

technolegol ar y gymdeithas, problemau amgylcheddol a'r angen i wella llythrennedd grefyddol drwy addysg.⁷² Arweiniwyd yr ymweliad hwn gan CROCEU a gosodwyd y sail ar ei gyfer mewn cyfarfod rhwng llywydd COMECE a chynrychiolwyr CROCEU ym mis Medi 2018.⁷³

COMECE a'r ddeialog (Erthygl 17 Cytundeb Lisbon)

Gwrthoda COMECE y label 'grŵp pwysu', er ei fod yn ymdebygu i grŵp pwysu o ran ffurf, dull gweithredu ac (i raddau) natur ei amcanion. Honna ei swyddogion fod y sefydliad yn sylfaenol wahanol i'r myrdd o grwpiau pwysu sy'n gweithredu ym Mrwsel, ac mai cynrychiolydd i'r gymuned ffydd Gristnogol yw COMECE, yn hytrach na grŵp pwysu. Pwysleisiwyd hyn yn y cyfweiliadau perthnasol, a mynegodd Archesgob Hollerich yn gyhoeddus: 'Christians [h.y. COMECE] are not an interest group speaking in favour of religions, but European citizens committed to the construction of Europe, our common house.'⁷⁴ Maent yn gwahaniaethu rhwng COMECE a grwpiau Catholig eraill sy'n gweithredu o fewn cylchoedd polisi Brwsel, gan gategoreiddio'r mudiadau eraill fel grwpiau pwysu sy'n lobbio.⁷⁵

Er bod angen troedio'n ofalus, mae un ystyriaeth sy'n cefnogi dadansoddiad COMECE o'i statws dyrchafedig. Mae Cytundeb Lisbon, sef fersiwn cyfredol o gyfansoddiad yr UE, yn rhoi hawl arbennig i gynrychiolwyr grwpiau ffydd fel yr Eglwys gymryd rhan mewn deialog ffurfiol â'r UE. Mae Cymal 3 Erthygl 17 y Cytundeb ar Weithrediad yr UE yn datgan y bydd yr undeb yn cynnal deialog agored, dryloyw a chyson gyda'r eglwysi a'r sefydliadau hyn, gan roi statws arbennig i grwpiau ffydd cydnabyddedig o fewn system wleidyddol yr UE, a mecanwaith unigryw ar gyfer rhyngweithio â'i sefydliadau. Er bod Erthygl 17 yn rhoi hawliau tebyg i sefydliadau athronyddol ac anffyddiol fel y Seiri Rhyddion a grwpiau dyneiddiol, mae'n arwyddocaol na chynhwysir grwpiau pwysu traddodiadol (gan gynnwys rhai Catholig nad ydynt yn perthyn i strwythurau ffurfiol yr Eglwys) yn y ddeialog. Canlyniad hyn yw bod statws arbennig gan yr Eglwys (a grwpiau ffydd eraill) o fewn cylchoedd polisi yr UE.

Arweiniwyd y ddeialog yn ystod y tymor llywodraethu 2014–19 gan is-lywydd cyntaf y Comisiwn Ewropeaidd, Frans Timmermans, ac un o swyddogion y comisiwn a oedd yn gyfrifol am gydgysylltu'r ddeialog o ddydd i ddydd. Penododd Senedd Ewrop un o'i hislywyddion i gefnogi'r ddeialog ar ran y sefydliad, sef Mairead McGuinness, ASE o Iwerddon.⁷⁶

Cymharol gyfyngedig yw'r gweithgaredd a gynhelir fel rhan o'r ddeialog. Uchafbwynt y calendr blynyddol yw'r Cyfarfod Lefel-uchel gydag arweinwyr crefyddol, lle y mae'r ddau

⁷² Representation of the Church in Cyprus to the European Union (2019), *Churches-EU Dialogue: Meeting with the Romanian Presidency of the EU Council. 28-01-2019* <<https://www.churchofcypruseu.com/index.php/en/news/296-churches-eu-dialogue-meeting-with-the-romanian-presidency-of-the-eu-council-28-01-2019>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

⁷³ Permanent Office of the Romanian Orthodox Church to the European Institutions (2017), *Meeting between CROCEU and COMECE delegations* <<https://www.romorth.eu/single-post/2018/09/20/Meeting-between-CROCEU-and-COMECE-delegations>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

⁷⁴ COMECE, *Archbishop Jean-Claude Hollerich S.J. elected new President of COMECE*.

⁷⁵ Cyfweiliad N.

⁷⁶ Ibid.; cyfweiliad P.

is-lywydd perthnasol o'r comisiwn a'r senedd yn arwain digwyddiad hanner diwrnod, sy'n cynnig cyfle i dynnu 'llun teulu' o arweinwyr y cymunedau ffydd,⁷⁷ i gynnal trafodaeth ddwy awr ar thema benodol, ac i rwydweithio.⁷⁸ Cynrychiolir yr Eglwys yn y cyfarfodydd blynyddol gan esgob o blith is-lywyddion COMECE.⁷⁹

Mae'n arferol hefyd i swyddogion y comisiwn wahodd y sefydliadau sy'n gymwys yn ôl gofynion Erthygl 17 i oddeutu ddau gyflwyniad yn flynyddol ar faterion sydd o ddiddordeb cyffredin. Arweinir y cyfarfodydd hyn gan swyddog y comisiwn sy'n gyfrifol am gydgylltu'r ddeialog. Gan mai swyddog yn hytrach na chomisiynydd sy'n cadeirio, cynrychiolir COMECE gan aelod staff ar lefel swyddog polisi yn hytrach na chan yr ysgrifennydd cyffredinol neu esgob.⁸⁰ Awgryma hyn nad yw COMECE yn gweld y cyfarfodydd fel fforymau sy'n cynnig cyfleon addawol i lywio prosesau polisi yr UE.

Mae elfen o baradocs yn agwedd COMECE tuag at y ddeialog. Ar y naill law, gwel COMECE yr hawliau a ddyry Erthygl 17 i'r Eglwys fel peth dymunol ac arwyddocaol. Yn ystod y trafodaethau a arweiniodd at lunio Cytundeb Lisbon, pwysodd ar yr UE i roi sail gyfreithiol i'r rhyngweithio anffurfiol a oedd eisoes yn digwydd rhwng y cymunedau ffydd a'r UE.⁸¹ Tystia dogfen a gyhoeddwyd gan COMECE a CEC yn 2010⁸² i'w hymdrechion i berswadio'r Comisiwn Ewropeaidd i ddehongli gofynion Erthygl 17 yn y modd ehangaf posib, ac i ddatblygu gweithdrefnau a fyddai'n rhoi'r sgôp mwyaf posib i gyfranogwyr yn y ddeialog ymwneud â sefydliadau'r UE.⁸³ Pwyleisia cyhoeddiadau COMECE drosodd a thro fod Erthygl 17 yn rhoi statws arbennig i'r Eglwys,⁸⁴ sy'n awgrymu ei fod yn falch o gael bod yn rhan o'r ddeialog.

Ar y llaw arall, ceir tystiolaeth nad yw COMECE yn gwbl fodlon â'r cyfleon ymarferol a gynigir drwy'r ddeialog. Roedd penderfyniad y Comisiwn Ewropeaidd i benodi swyddog canolradd i arwain gwaith y ddeialog yn destun siom. Nododd un o swyddogion COMECE

⁷⁷ Cyfweliad N; cyfweliad P.

⁷⁸ Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *High-level meeting with Religious Leaders from across Europe* <https://ec.europa.eu/commission/news/high-level-meeting-religious-leaders-across-europe-2017-nov-07_en> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].

⁷⁹ Jean-Claude Hollerich S.J., Archesgob Lwcsembwrg, a fynychodd y Cyfarfod Lefel-uchel gydag Arweinwyr Crefyddol ar 7 Tachwedd 2017. Gw. Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *Future of Europe: Commission brings together religious leaders to discuss a value-based and effective Union* <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4342_en.htm> [Cyrchwyd: 9 Awst 2018]. Roedd Hollerich yn un o is-lywyddion COMECE ar y pryd.

⁸⁰ Cyfweliad N.

⁸¹ Gw. yn enwedig tt. 13–14 a t. 59 yn Hogebrink, Laurens (2015), *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches* (Genefa: Globethics.net a CEC).

⁸² COMECE a CEC (2010), *Article 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union: General considerations on the implementation of the dialogue foreseen by its paragraph 3* <http://www.comece.eu/dl/qkrrJKJKoKkkJqx4KJK/20100521_COMECE-CSC_CEC_joint_position_Art.17.pdf> [Cyrchwyd: 25 Mehefin 2018].

⁸³ Arfer COMECE yw defnyddio priflythyren wrth gyfeirio at y 'Ddeialog' ym mhob cyhoeddiad, er mai llythyren fach a ddefnyddir yn y Cytundeb ar Weithrediad yr UE, gw. e.e. COMECE (2018), *Dialogue with EU Institutions* <<http://www.comece.eu/site/en/ourmission/dialoguewiththeinstitution>> [Cyrchwyd: 25 Mehefin 2018].

⁸⁴ Ibid.

fod tair haen o swyddogion rhwng y swyddog hwn ac is-lywydd y comisiwn a bod hynny'n cael ei ystyried yn adlewyrchiad o bwysigrwydd y ddeialog ym marn y comisiwn.⁸⁵ Nid yw'r Cyfarfod Lefel-uchel gydag arweinwyr crefyddol blynyddol yn bodloni ychwaith: fe'i disgrifiwyd fel 'digwyddiad hanner diwrnod a oedd yn cyflawni fawr mwy na rhoi cyfle i Is-Lywydd y Comisiwn gael tynnu ei lun gydag arweinwyr crefyddol Ewrop'.⁸⁶

Felly, tra bod COMECE yn falch o'i bartneriaeth rannol strwythuredig a lled ffurfiol gyda sefydliadau'r UE, a'i fod yn bachu ar bob cyfle i dynnu sylw at y statws ffafriol y mae Erthygl 17 yn ei roi i'r Eglwys, sylweddola mai cymharol gyfyngedig yw'r cyfleon eiriolaeth sy'n deillio o'r ddeialog. Ar sail y patrwm a ganfyddir wrth olrhain hanes COMECE, disgwylir y bydd yn parhau i geisio cryfhau'r fframwaith a gynnigir gan y ddeialog, ac i geisio sicrhau bod y trafodaethau a gynhelir yn fwy ystyrlon a sylweddol.

O ran ymwneud COMECE â chyrrff eraill yr UE, gellid disgwyl iddo dargedu'r Pwyllgor Economaidd a Chymdeithasol (EESC), sef y sefydliad a grëwyd i weithredu fel llais cymdeithas sifil o fewn yr UE. Ond mewn gwirionedd, prin yw dylanwad y corff hwn, ac fel y dywed Eising, '[i]nterest groups consider the EESC to be of much less importance for the representation of interests within the EU than direct contacts with EU institutions'.⁸⁷

O ystyried y cyswllt sydd rhwng COMECE a'r comisiwn, a'r ffaith nad yw COMECE yn ystyried ei hun yn grŵp pwysu, mae'n ddealladwy mai'n anaml y mae'n ceisio dylanwadu ar y corff.⁸⁸ Serch hynny, ceir peth ymwneud rhyngddynt. Er enghraifft, yn 2018, cynhaliodd COMECE a'r EESC gynhadledd yn adeilad yr EESC i drafod dyfodol gwaith o safbwynt ffydd.⁸⁹

Lefel 3: grwpiau pwysu Catholig ac unigolion amlwg

Y drydedd haen o weithgaredd yw'r mudiadau Catholig a fyddai, yn wahanol i COMECE, yn derbyn eu bod yn lobïo. Mae sgôp sylweddol i grwpiau pwysu Catholig sydd â chysylltiadau llai ffurfiol â'r Eglwys ymwneud â sefydliadau'r UE. Anoga'r UE gyrrff cymdeithas sifil i ffurfio cysylltiadau â sefydliadau'r undeb ac i gyfrannu at ei phrosesau polisi. Cydnabyddir yn eang fod rhai o'r prif sefydliadau yn croesawu cael eu targedu gan lobïwyr. Brwsel yw

⁸⁵ Cyfweliad N.

⁸⁶ Ibid. Cyfieithiad yr awdur.

⁸⁷ Eising, Rainer (2016), 'Interest Groups and the European Union', yn Michelle Cini a Nieves Pérez-Solórzano Borraran (goln), *European Union Politics* (5ed argraffiad) (Rhydychen: Oxford University Press), t. 182.

⁸⁸ Fel cynrychiolydd diplomyddol y Pab, ni fyddai'r Nuncio Apostolaidd yn ystyried ei hun yn rhan o gymdeithas sifil, ac oherwydd ei fod yn gallu cyfarfod â haen ucha'r UE, ni fyddai disgwyl iddo ganolbwyntio ei ymdrechion ar gorff ymylol fel yr EESC. Serch hynny, aeth i gyfarfod â'r llywydd newydd yn 2016. Gw. European Economic and Social Committee (2016), *Georges Dassis, EESC President, receives His Excellency Monsignor Lebeaupin, Apostolic Nuncio to the European Union* <<https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/news/georges-dassis-eesc-president-receives-his-excellency-monsignor-lebeaupin-apostolic-nuncio-european-union>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].

⁸⁹ COMECE (2018), *Shaping the future of work: A faith-based contribution to the ILO centenary initiative* <<http://www.comece.eu/shaping-the-future-of-work-a-faith-based-contribution-to-the-ilo-centenary>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].

canolfan lobïo fwyaf y byd oni bai am Washington, DC, ac amcangyfrifir bod dros 30,000 o lobïwyr yn gweithredu mewn perthynas â'r UE.⁹⁰

Cyflwynna'r adran hon drosolwg o weithgaredd dau fudiad Catholig sy'n amlwg ym Mrwsel, sef JESC a FAFCE. Dyma ddau gorff sydd â statws a meddylfryd gweithredu tebyg i fudiadau Catholig eraill sy'n amlwg ym Mrwsel ac a astudiwyd fel rhan o'r gwaith maes; mudiadau fel Caritas Europa⁹¹ a'r JRS.⁹² Mae'r cyrff hyn yn ceisio gweithredu ewylls a chenhadaeth yr Eglwys er nad ydynt yn atebol iddi yn yr ystyr sefydliadol a'u bod yn gweithredu'n annibynnol arni. Nodwedd amlwg sy'n perthyn i weithgareddau'r mudiadau hyn yw eu parodrwydd i gydweithio â mudiadau eraill sydd â buddiannau cyffredin, boed yn rhai Catholig, yn rhai sy'n cynrychioli enwad neu grefydd wahanol, neu'n rhai seciwlar.

Jesuit European Social Centre (JESC)

Sefydlodd JESC swyddfa ym Mrwsel yn 1963 dan y teitl Office Catholique d'Information sur les Problèmes Européens,⁹³ a mabwysiodd ei theitl cyfredol yn 2012.⁹⁴ Mae JESC yn gynnyrch ymrwymiad y Jeswitiaid i Ewrop 'where human rights, freedom and solidarity are the foundation of integration'.⁹⁵ Cred y Jeswitiaid fod sylfaenwyr yr UE wedi'u hysbrydoli gan syniadaeth gymdeithasol Gatholig ac maent am weld y dylanwadau Cristnogol yn parhau.⁹⁶

Bu cefnogaeth y Jeswitiaid i'r prosiect integreiddio yn gryf o'r dechrau. Yn ôl cynrychiolydd:

There were French Jesuits in the concentration camps in Nazi Germany serving their countrymen and they started working for reconciliation between Germany and France and they formed a European community of Jesuits, first in Strasbourg when the institutions of the EU were still predominantly in Strasbourg and then later on when the institutions were more established in Brussels they moved to Brussels.⁹⁷

⁹⁰ *The Guardian* (2014), *30,000 lobbyists and counting: is Brussels under corporate sway?* <<https://www.theguardian.com/world/2014/may/08/lobbyists-european-parliament-brussels-corporate>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018]; Transparency International EU (2016), *How many lobbyists are there in Brussels?* <<https://transparency.eu/lobbyistsinbrussels/>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].

⁹¹ Cyfweliad M. Mae Caritas Europa, y gangen o Caritas sydd wedi'i lleoli ym Mrwsel ac sy'n gweithredu mewn perthynas â sefydiadau'r UE, yn gweithio gyda'r rhwydwaith o fudiadau Caritas ledled Ewrop. Mae dau brif ffocws i waith Caritas Europa, sef eirioli a gweinyddu rhaglenni. Ariennir rhai o'r rhaglenni hyn gan y Comisiwn Ewropeaidd. Y prif feysydd polisi sydd o ddiddordeb i Caritas Europa a rhwydwaith ehangach Caritas yn Ewrop yw gwasanaethau cymdeithasol, mudo ac atgyfnerthu sefydliadol, ac mae cynghori ei phartneriaid ledled Ewrop a chyfnewid gwybodaeth yn rhan bwysig o waith Caritas Europa.

⁹² Cyfweliad H.

⁹³ Leustean, 'Does God matter in the European Union?', tt. 1–32.

⁹⁴ Cyfweliad F.

⁹⁵ JESC (2018), *Jesuit European Social Centres* <<https://jesuits.eu/home/what-we-do/finding-god-2/jesc>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2018].

⁹⁶ Cyfweliad F.

⁹⁷ Ibid.

Parha'r gefnogaeth er gwaethaf bwriad JESC 'to seek a critical but constructive engagement with the EU'.⁹⁸

Gellir mapio perthynas JESC ag Urdd y Jeswitiaid ac â'r Eglwys. Ar gyfandir Ewrop, trefnir Urdd y Jeswitiaid yn daleithiau, a Chynhadledd Jeswitaidd y Taleithwyr Ewropeaidd sy'n cydlynu'r gwaith rhwng y taleithiau. Cyllidir JESC gan y gynhadledd ac mae'n atebol i'r llywydd.⁹⁹ Arweinir gwaith JESC o ddydd i ddydd gan y cyfarwyddwr, y Tad Peter Rožič, ac nid oes cyfrifoldebau gweithredol gan lywydd y Gynhadledd Jeswitaidd. Mae JESC felly yn gorff sy'n gweithredu'n lled annibynnol ar y taleithiau Jeswitaidd unigol.

Fel mudiad sy'n rhan o Urdd y Jeswitiaid, mae JESC yn lled annibynnol ar strwythurau ffurfiol yr Eglwys gan nad yw'r urdd 'under the direct command ... of the Vatican or of the Bishops'.¹⁰⁰ Serch hynny, mae JESC yn falch o gydnabod ei bod o fewn yr Eglwys Gatholig ac yn cydweithio'n agos â chynrychiolaeth swyddogol yr esgobion Ewropeaidd yn Mrwsel, sef COMECE.¹⁰¹ Cyhoedda JESC gylchlythyr misol, *EuropeInfos*, ar y cyd â COMECE, ei phartner agosaf.¹⁰² Cydweithia'n agos hefyd â'r Nuncio Apostolaidd sy'n gwahodd swyddogion JESC i gyfarfod â'i westeion os yw'n credu y byddai hynny o fudd i JESC.¹⁰³

Amcan syfaenol JESC yw datblygu 'values and visions for Europe' ac i fod yn llais i'r rhai 'who have no voice in Europe; we try to be the lobby of those who have no lobby'.¹⁰⁴ Mae iddi alwedigaeth ddeuol, ac mae ei gwaith o eirioli ar faterion polisi yn cydregdeg â'i chenhadaeth fugeiliol.

Yn gyntaf, mae JESC yn cynnal swyddfa ym Mrwsel lle y gall ymwneud â sefydliadau'r UE ac â mudiadau cymdeithas sifil. Wrth wneud ei gwaith eirioli, mae'n canolbwyntio'i hadnoddau cymharol brin ar nifer cyfyngedig o feysydd polisi. Mae JESC yn fwy rhyddfrydol na'r actorion eraill a astudir. Nid yw'n ymgyrchu ar faterion dadleuol fel biofoeseg ac mae ei safbwyntiau'n cyd-fynd ar y cyfan â daliadau'r prif ffrwd ym Mrwsel. Bu ei ffocws yn ddiweddar ar newid hinsawdd, cydsafiad economaidd a'r ymateb i dlodi yn Affrica. Mae'n datblygu deunyddiau ar gyfer lobiö ym Mrwsel ac i hyrwyddo gweithgaredd ymgyrchu cyhoeddus yn ehangach.

Yn ail, gweithreda yn y sffêr gymdeithasol drwy drefnu gweithgaredd sy'n gysylltiedig â ffydd. Er enghraifft, cefnoga Chapel for Europe, eglwys Gatholig sy'n gweithredu'n eciwmenaidd ac sydd wedi'i lleoli daflriad carreg o brif sefydliadau'r UE ym Mrwsel. Mae gweithredu'n eciwmenaidd yn ddeisyfiad creiddiol i JESC ac mae'r gwaith gyda Chapel for Europe yn arwain at gydweithio â phartneriaid Catholig, Protestannaidd ac Uniongred.

⁹⁸ JESC, *Jesuit European Social Centres*.

⁹⁹ Cyfweliad F. Mae perthynas debyg rhwng Cynhadledd y Taleithiau a'r JRS, mudiad Catholig sy'n ymgymryd â gweithgaredd eiriolaeth ym Mrwsel. Oherwydd cyfyngiadau hyd, nid oes modd i'r astudiaeth hon gynnig trafodaeth gynhwysfawr ar waith JRS.

¹⁰⁰ Cyfweliad F; cyfweliad H.

¹⁰¹ Cyfweliad F.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.; cyfweliad H.

¹⁰⁴ Cyfweliad F.

Cynhelir yma ddigwyddiadau fel cynadleddau, trafodaethau panel a nosweithiau ffilm sy'n rhoi cyfle i weision sifil yr UE a'r gymuned bolisi ehangach drafod a gweddïo dros yr heriau mawr cyfoes.¹⁰⁵ Pwrpas y digwyddiadau yw creu fforwm drafod, nid creu cyfleon i geisio dylanwadu ar y sefydliadau Ewropeaidd.¹⁰⁶

Cydnebydd JESC mai grŵp lobïo, neu'n hytrach 'grŵp eiriolaeth', ydyw. Mae swyddogion polisi yn meithrin cysylltiadau yn y sefydliadau Ewropeaidd, yn trefnu a chymryd rhan mewn digwyddiadau cyhoeddus, ac yn cyfrannu tystiolaeth i ymgynghoriadau'r Comisiwn Ewropeaidd. Mae nifer o swyddogion y sefydliadau yn barod i gydweithio â JESC am iddynt fynychu ysgolion neu brifysgolion Jeswitaidd. Un sydd â chyswllt â'r Jeswitiaid yw Frans Timmermans, prif is-lywydd y Comisiwn Ewropeaidd, un a addysgwyd gan Ffransisgiaid a oedd dan gomisiwn y Jeswitiaid. Yn ddiweddar, mynychodd swyddog JESC ddiwrnod myfyrio mewn mynachlog Fenedictaidd gyda Herman van Rompuy, aelod blaenllaw o'r Eglwys a chyn-lywydd y Cyngor Ewropeaidd, un o brif sefydliadau'r UE.

Serch hynny, mae JESC yn ymwybodol mai mudiad bach ydyw yng nghyd-destun y myrdd o lobïwyr sy'n targedu'r comisiwn. Senedd Ewrop yw'r prif darged. Ceisia weithio'n agos gyda'r ASEau hynny sy'n rhannu ei daliadau. Yn ddiweddar, bu'n cydweithio â grŵp rhyngseneddol Senedd Ewrop ar 'Dlodi Eithafol a Hawliau Dynol'.¹⁰⁷ O ganlyniad i'w cysylltiadau yn Senedd Ewrop, gall JESC drefnu bod cynrychiolwyr o'r taleithiau Jeswitaidd yn cwrdd ag ASEau.¹⁰⁸ Nid yw JESC yn ceisio dylanwadu ar safbwyntiau'r EESC, ond ceir peth cyswllt. Anerchodd llywydd yr EESC, Luca Jahier, a addysgwyd gan Jeswitiaid, sesiwn hyfforddi JESC yn 2019.¹⁰⁹

Creda JESC ei bod yn hanfodol cydweithio nid yn unig â mudiadau Catholig, ond hefyd ag eglwysi a mudiadau Cristnogol yn ehangach.¹¹⁰ Fel COMECE, cydweithia â CEC a chyda mudiadau seciwlar sy'n ymddiddori yn yr un meysydd polisi. Gweithiodd am gyfnod ar fater 'gemau gwaed' (*blood gems*) ac adnoddau naturiol yn Affrica.¹¹¹ Wrth ddatblygu adnoddau gwybodaeth i lobïo yn y maes hwn, cydweithiodd â mudiadau fel yr European Coalition for Corporate Justice, CONCORD: the European NGO Confederation for Relief and Development a'r European Network for Central Africa.¹¹² Cymerodd ran mewn digwyddiadau lle y bu rhwydwaith o fudiadau Cristnogol a seciwlar yn trafod ecoleg a newid hinsawdd, sy'n faes polisi pwysig i JESC yng nghyd-destun *Laudato si'*.¹¹³ Mae cydweithio cyfyngedig hefyd â grwpiau Uniongred, Iddewig a Mwslemaidd, lle ceir egwyddorion tebyg; er enghraifft,

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Tan etholiadau 2019, cadeiriwyd y grŵp rhyngseneddol gan Sylvie Goulard ASE. Yn 2019, fe'i henwebwyd gan arlywydd Ffrainc, Emmanuel Macron, fel ymgeisydd Ffrainc ar gyfer aelodaeth o'r Comisiwn Ewropeaidd. Gwrthododd Senedd Ewrop yr enwebiad a bu'n rhaid i Macron gynnig ymgeisydd arall.

¹⁰⁸ Cyfweliad F.

¹⁰⁹ JESC (2019), *Ready for a European Renaissance?* <<https://jesc.eu/ready-for-a-european-renaissance/>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].

¹¹⁰ Cyfweliad F.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² JESC (2018), *Our Partners* <<http://jesc.eu/our-partners/>> [Cyrchwyd: 3 Gorffennaf 2018].

¹¹³ Cyfweliad F.

yn dilyn yr ymosodiadau terfysgol ym Mrwsel yn 2016, trefnodd JESC drafodaeth banel ar y cyd ag esgob yr Eglwys Uniongred, Prif Rabi Brwsel, a chynrychiolydd y gymuned Fwslemaidd.¹¹⁴ Mae'r Jeswitiaid yn cydnabod eu bod yn fwy rhyddfrydol na'r Eglwys a bod hynny'n rhoi 'delwedd dda' iddynt; credant fod grwpiau o'r tu allan i'r gymuned ffydd yn fwy parod i gydweithio â mudiadau fel JESC a JRS o'r herwydd.¹¹⁵

The Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE)

Grŵp pwysu yw FAFCE sy'n cynnig 'political representation for family interests from a Catholic perspective, on the basis of the Catholic Church's Social and Family teaching'.¹¹⁶ Mudiad ymbarél ydyw sy'n cydweithio â thua 20–25 o fudiadau teulu Catholig o fewn gwledydd unigol yn Ewrop.¹¹⁷ Ei rôl yw cynrychioli llais y teulu mewn perthynas â'r sefydliadau Ewropeaidd,¹¹⁸ a honna mai ef yw'r unig fudiad teulu 'that explicitly refers to the social teaching of the Catholic Church'.¹¹⁹ Ceir dau edefyn i waith polisi FAFCE. Eiriola o blaid creu amgylchiadau gwaith a strwythurau economaidd sy'n caniatáu i deuluoedd ffynnu,¹²⁰ ond mae ei brif ffocws ar yr agenda 'urddas dynol'. Mae ei safbwyntiau yng nghydestun yr ail edefyn hwn yn ddadleuol a thu hwnt i brif ffrwd yr UE. Ymgyrcha yn erbyn erthylu,¹²¹ dirprwyo genedigaeth i fam arall,¹²² ac ewthanasia,¹²³ a phwysleisia bwysigrwydd priodas, gan ddadlau mai'r uned deuluol sy'n sylfaen i'r gymdeithas.¹²⁴ Gyda'i ffocws yn fwy amlwg ar hybu'r safbwyntiau hyn, caiff FAFCE ei weld fel mudiad sydd ymhellach o'r brif ffrwd na COMECE, er eu bod yn rhannu bydolwg tebyg.

Sefydlwyd FAFCE yn 1997 ac fe'i cofrestrwyd yn Strasbourg, cartref Cyngor Ewrop, sefydliad sy'n annibynnol ar yr UE ac sydd o ddiddordeb mawr i FAFCE am fod ei waith yn canolbwyntio ar hawliau dynol. Yma, gall FAFCE eirioli o blaid gwerthoedd y teulu. Derbyniodd FAFCE statws 'Non-Governmental Organisation with participative status' gan Gyngor Ewrop yn 2001,¹²⁵ ac o'r herwydd gall gymryd rhan mewn rhai o weithgareddau'r

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Cyfweliad H.

¹¹⁶ FAFCE (2018), *The FAFCE in a nutshell* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=197&lang=en> [Cyrchwyd: 29 Mai 2018].

¹¹⁷ Cyfweliad O.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ FAFCE, *The FAFCE in a nutshell*.

¹²⁰ FAFCE (2020), Family Policies <<https://www.fafce.org/family-policies/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹²¹ E.e. FAFCE (2017), *Press Release: Full support to the Polish citizens initiative #StopAbortion* <<https://www.fafce.org/press-release-full-support-to-the-polish-citizens-initiative-stopabortion/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹²² E.e. FAFCE (2020), *Surrogacy: the slippery slope towards 'the right to a child'* <<https://www.fafce.org/surrogacy-the-slippery-slope-towards-the-right-to-a-child/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹²³ E.e. FAFCE (2016), *Press release: Life overcomes! Pro-euthanasia written declaration fails in the European Parliament* <<https://www.fafce.org/press-release-life-overcomes-pro-euthanasia-written-declaration-fails-in-the-european-parliament/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹²⁴ FAFCE, *The FAFCE in a nutshell*.

¹²⁵ Cyfweliad H; FAFCE (2018), *History* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=101&Itemid=200&lang=en> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].

sefydliad.¹²⁶ Agorodd FAFCE swyddfa ym Mrwsel yn 2009¹²⁷ ac mae ei ffocws bellach ar sefydliadau'r UE, er ei fod yn parhau i weithredu yn Strasbourg.¹²⁸ Tybir bod tua 70% o amser swyddogion yn cael ei dreulio ar waith mewn perthynas â'r UE.¹²⁹

O ran strwythur FAFCE, mae dylanwad y mudiadau cenedlaethol hynny sy'n aelodau yn amlwg ar y bwrdd sy'n llywio'i weithgaredd. Mae'r bwrdd yn cynnwys cynrychiolydd bob mudiad sy'n aelod, llywydd, dau is-lywydd, trysorydd a'r ysgrifennydd cyffredinol.¹³⁰ Arweinir y gwaith o ddydd i ddydd gan yr ysgrifennydd cyffredinol gyda chymorth un aelod staff, gyda'r ddau wedi'u lleoli ym Mrwsel.

Yn swyddogol, gweithreda FAFCE yn annibynnol ar y Babaeth ac nid oes cyswllt ffurfiol rhyngddo a'r Eglwys,¹³¹ er bod cyswllt ffurfiol rhwng yr Eglwys a rhai o'r mudiadau teulu cenedlaethol sy'n aelodau. Ni chaiff ei ariannu gan yr Eglwys yn ganolog ac mae'r gefnogaeth gan COMECE yn amrywio gan ddibynnu ar frwdfrydedd yr arweinwyr ar y pryd ynghylch amcanion FAFCE.¹³² Dibynna ar ei aelodau am gyllid,¹³³ a gweithreda 'on a shoestring' am fod denu cyllid yn broblem.¹³⁴ Mae'r ysgrifennydd cyffredinol yn rhannu ei amser rhwng y gwaith codi arian a lloio, ac mae'r dasg o feithrin cysylltiadau yn y gwahanol wledydd ac annerch eu cyfarfodydd hefyd yn cymryd amser.¹³⁵ Lleolir FAFCE yn adeilad COMECE, daflriad carreg o'r sefydliadau Ewropeaidd;¹³⁶ mae'n talu rhent i COMECE ac mae'n cael defnyddio rhai o'r ystafelloedd cyfarfod sydd yn yr adeilad yn ôl yr angen. Mae'r ysgrifennydd cyffredinol yn atebol i fwrdd FAFCE ac nid oes disgwyl iddo roi cyfrif i'r Eglwys.¹³⁷

Er nad oes perthynas hierarchaidd ffurfiol rhwng FAFCE a COMECE, mae'r berthynas yn un agos a chynnes. Mae'r ddau fudiad i bob pwrpas yn rhanu'r un gweithle, a'u swyddogion yn cydweithio fel 'cyfeillion'.¹³⁸ Er nad oes awgrym fod FAFCE yn derbyn cyfarwyddiadau'n uniongyrchol gan yr Eglwys, cydnabyddir ei fod yn fudiad a ysbrydolwyd gan Gatholiaeth a bod ei aelodau yn cael eu galw 'as every Catholic is called to do, to listen to the voice of the Pope and the bishops'.¹³⁹ Mae'r Eglwys yn cefnogi FAFCE. Cynhaliodd y Pab Ffrancis dderbyniad esgobol ar y cyd â swyddogion FAFCE yn 2017. Diolchodd iddynt

¹²⁶ Ymhellach, gw. The Council of Europe (2019), *Participatory status with the Council of Europe* <<https://www.coe.int/en/web/ingo/participatory-status>> [Cyrchwyd: 30 Tachwedd 2019].

¹²⁷ FAFCE, *History*.

¹²⁸ Cyfweliad O.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.; FAFCE (2019), *FAFCE's Board & Secretariat* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=100&Itemid=199&lang=en> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].

¹³¹ Cyfweliad O. Medda FAFCE ar statws 'cymdeithas annibynnol' ac felly nid oes cysylltiadau ffurfiol rhyngddo a'r Pab nac ag Ysgrifenyddiaeth y Wladwriaeth.

¹³² Cyfweliad G.

¹³³ Cyfweliad O.

¹³⁴ Cyfweliad G.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Cyfweliad E; cyfweliad G.

¹³⁷ Cyfweliad O.

¹³⁸ Ibid.; cyfweliad N.

¹³⁹ Cyfweliad O; atgyfnerthir hyn gan sylwadau yng nghyfweliad E. Dywed fod FAFCE a'i gynghreiriaid yn 'fully sincere in what they are saying, but their sincerity is an emanation of their loyalty to Rome and the Catholic Church'.

am eu ‘bywiogrwydd’ a’u ‘brwdfrydedd’, gan eu hannog i barhau â’r gwaith gan gyfeirio at y teulu fel ‘[the] most precious treasure’ yn Ewrop ac fel ‘the fundamental cell of society’.¹⁴⁰

Ceir ymwneud ysbeidiol rhwng FAFCE a chyrff Catholig fel JESC a Caritas Europa. Mae’r ffocws pennaf ar rannu gwybodaeth a syniadau; er enghraifft, mae Caritas Europa yn weithgar ym maes tlodi,¹⁴¹ ac un ffactor sy’n gallu arwain at dlodi yw problemau teuluol, maes lle y mae gan FAFCE arbenigedd polisi. Serch y parodrwydd, nid oes llawer o gydweithio ar brosiectau concrit oherwydd bod ffocws y mudiadau ar feysydd polisi gwahanol¹⁴² a bod safbwyntiau FAFCE ar brydiau yn fwy ceidwadol. Ceir peth cydweithio â’r EESC, ond bu cyn-lywydd FAFCE, Antoine Renard, yn cyfarfod yn ysbeidiol â dau aelod o’r EESC sy’n arwain mudiadau’r teulu yn Hwngari a Ffrainc,¹⁴³ a chynhaliodd FAFCE gynhadledd ar y thema ‘teulu a chyllid’ yn adeilad yr EESC yn 2018, gyda llywydd yr EESC a’r aelod o Hwngari yn annerch.¹⁴⁴ Mae FAFCE hefyd yn barod i gydweithio â mudiadau o gymunedau fydd eraill a rhai di-ffydd, cyhyd â’u bod yn rhannu buddiannau cyffredin:¹⁴⁵

The idea is not to be ideological. When you start being ideological then you are not working for the common good, you’re working for your own agenda. But if you are working for the common good ... [then] it doesn’t matter with whom you are working – within limits: it must be transparent and very fair and so on, but the idea really is to talk to everybody and to work with everybody.¹⁴⁶

Mae tir cyffredin amlwg rhwng FAFCE ac Eglwysi Uniongred ar faterion bioetheg, ond nemor ddim cydweithio amlwg, er i Eglwys Uniongred Romania gefnogi’r ymgyrch *One of Us* a drafodir isod.¹⁴⁷ Cynhaliodd FAFCE gynhadledd yn Senedd Ewrop ar y cyd â’r Mormoniaid a dau ASE ym mis Mai 2017 ar y thema amddiffyn plant rhag pornograffi.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Y Pab Francis (2017), *Address of His Holiness Pope Francis to participants in the meeting promoted by the Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE)* <https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/june/documents/papa-francesco_20170601_associazioni-familiari-cattoliche.html> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].

¹⁴¹ Cyfweliad M.

¹⁴² Cyfweliad O.

¹⁴³ FAFCE (2019) *Notre Président, Antoine Renard, a eu une réunion de travail aujourd’hui* <<https://m.facebook.com/FAFCEurope/photos/a.508555112515927/2416163095088443/?type=3&source=57>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹⁴⁴ Sallux: ECPM Foundation (2018), *Event report: Family and Finance, a possible alliance?* <<https://sallux.eu/news/event-report-family-and-finance-a-possible-alliance.html>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹⁴⁵ Cyfweliad O; cyfweliad A; cyfweliad G.

¹⁴⁶ Cyfweliad O.

¹⁴⁷ Representation of the Romanian Orthodox Church to the European Institutions (2013), *8/07/2013: The Romanian Patriarchate Supports the ‘One of Us’ European Citizens’ Initiative* <<http://www.orthodoxero.eu/pages/posts/8072013-the-romanian-patriarchate-supports-the-one-of-us-european-citizens-initiative604.php>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹⁴⁸ Deseret News (2017), *LDS Church represented in European Parliament’s conference on children and pornography* <<https://www.deseret.com/2017/2/9/20605838/lds-church-represented-in-european-parliament-s-conference-on-children-and-pornography#the-church-of-jesus-christ-of-latter-day-saints>>

Dyfarnodd y Mormoniaid eu gwobr flynyddol, gwobr Gwerthoedd y Teulu yr UE, i FAFCE yn 2015.¹⁴⁹ Dewisa ei bartneriaid yn ofalus: rhaid i'r partneriaid rannu ei safbwyntiau polisi a rhoi pwys mawr arnynt, gan gofio nad ydynt ar y cyfan yn rhai sy'n cael eu rhannu gan sefydliadau'r UE. Nid oes cydweithio agos â grwpiau pwysu Iddewig a Mwslemaidd am nad yw'n amlwg eu bod yn blaenoriaethu'r maes polisi hwn i'r un graddau.¹⁵⁰

Mae rhwydweithio yn ganolog i waith FAFCE, gan gynnwys â rhwydwaith danddaearol,¹⁵¹ sy'n cynnwys mudiadau Cristnogol fel ADF International, sy'n eirioli a darparu cymorth cyfreithiol ar faterion urddas dynol; European Dignity Watch, sy'n darparu hyfforddiant eiriolaeth; a hyd yn ddiweddar â Christian Action Research and Education (CARE) for Europe.¹⁵² Canolbwynt y rhwydwaith yw staff ac ASEau yr European Christian Political Movement,¹⁵³ plaid wleidyddol a oedd â chwech ASE yn ystod tymor 2014–19, yn Gatholigion a Phrotestaniaid.¹⁵⁴ Yn draddodiadol, bu cysylltiadau agos rhwng FAFCE a swyddfeydd ASEau penodol.¹⁵⁵ Yn ôl ei wrthwynebwyr, mae'n rhwydwaith sydd wedi'i chyllido a'i threfnu'n dda,¹⁵⁶ ond yn ôl aelod ohono, 'when you look at us we are a bunch of amateurs with almost no money between us, chaotic, [and] not always united'.¹⁵⁷ Cydnebydd mai rhwydwaith 'clandestine' ydyw a bod cydweithio'n ffurfiol a datblygu strategaeth unedig yn anodd o'r herwydd.¹⁵⁸ Ceisia'r gwrthwynebwyr danseilio mudiadau fel FAFCE ac felly 'most people are fairly nervous, cautious, fearful' o sgileffaith cael eu cysylltu'n gyhoeddus â rhai o'r actorion eraill.¹⁵⁹ Serch yr heriau, mae cysylltiadau cryf rhwng FAFCE a'i gynghreiriaid.¹⁶⁰

Awgryma'r dystiolaeth hon fod rhyngberthynas rhwng polisiau a dulliau gweithredu. Gweithreda'r rhwydwaith yn gyfrinachol yn benodol am fod ei safbwyntiau polisi ar faterion fel gwerthoedd teulu yn dra gwahanol i safbwyntiau prif ffrwd yr UE.

Fel JESC, mae FAFCE yn ymgymryd â gweithgaredd sy'n arferol i lobïwyr: meithrin cysylltiadau o fewn y sefydliadau Ewropeaidd, trefnu digwyddiadau cyhoeddus a chyfrannu i

[was-represented-at-the-exposure-of-children-to-pornography-in-the-european-union-conference-hosted-by-the-european-parliament-on-wednesday](#)> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

¹⁴⁹ Y Mormoniaid (2015), *Leading Catholic European Federation receives 2015 EU Family Values Award* <<https://www.mormonnewsroom.org.uk/article/leading-catholic-european-federation-receives-family-values-award>> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

¹⁵⁰ Cyfweliad D; cyfweliad G; cyfweliad E; cyfweliad I. Yn ôl cynrychiolydd grŵp sy'n lobïo o blaid hawliau atgenhedlu, 'I haven't seen any Jewish group involved. I don't know why, but they simply don't appear. I have no explanation for it ... When it comes to sexual and reproductive health and rights the challenge that we encounter with Muslim communities has been more that at a community level, and we haven't seen any professional attempts to engage in politics ... They're simply not there [in Brussels]. It looks that that is not something they are doing at the moment for whatever reasons.'

¹⁵¹ Cyfweliad G; cyfweliad A; cyfweliad E.

¹⁵² Cyfweliad G; cyfweliad A; cyfweliad E.

¹⁵³ Cyfweliad G.

¹⁵⁴ Cyfweliad J; cyfweliad C.

¹⁵⁵ Cyfweliad E; cyfweliad G.

¹⁵⁶ Cyfweliad E.

¹⁵⁷ Cyfweliad G.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.; cyfweliad E.

ymgyngoriadau.¹⁶¹ Mae Senedd Ewrop yn darged cyson. Gweithia FAFCE gyda'i rwydwaith i baratoi cyngor pleidleisio i ASEau.¹⁶² Gellid dibynnu ar tua 70 ASE – nid Catholigion bob un – i bleidleisio yn ôl ei ddymuniad ar faterion gwerthoedd y teulu.¹⁶³ Cymerodd FAFCE rôl flaenllaw yn ymgyrchoedd Menter y Dinasyddion (*Citizens' Initiative*),¹⁶⁴ sef mecanwaith a grëwyd gan Gytundeb Lisbon ac sy'n galluogi dinasyddion i orfodi'r Comisiwn Ewropeaidd i ystyried deddfu ar fater penodol. Er mwyn gorfodi ymateb gan y comisiwn, rhaid i'r trefnwyr gasglu o leiaf filiwn o lofnodion dinasyddion sy'n byw mewn o leiaf saith aelodwladwriaeth.¹⁶⁵ Nid oes rheidrwydd ar y comisiwn i ddeddfu hyd yn oed os yw'r meini prawf hyn yn cael eu cyflawni.

Cymerodd FAFCE rôl arweiniol ym Menter y Dinasyddion *One of Us*, ymgyrch i geisio dwyn perswâd ar y comisiwn 'to end the financing of activities which presuppose the destruction of human embryos, in particular in the areas of research, development aid and public health'.¹⁶⁶ Roedd yn ymgyrch sylweddol, lle'r oedd FAFCE yn gweithio gyda chlymblaid o tua 25 mudiad cenedlaethol ac Ewropeaidd i ddenu llofnodion ac i ymwneud â sefydladau'r UE.¹⁶⁷ Dyma'r tro cyntaf i unrhyw Fenter y Dinasyddion goesi'r trothwy o filiwn o lofnodion. Fel rhan o'r broses ffurfiol o gyflwyno'r ddeiseb yn 2014, cyfarfu'r trefnwyr yn ffurfiol â'r Comisiwn Ewropeaidd a chynhaliwyd gwrandawriad yn Senedd Ewrop.¹⁶⁸ Er croesi'r trothwy, ni lwyddodd *One of Us* i berswadio'r Comisiwn Ewropeaidd i weithredu.¹⁶⁹ Er y gellir cydnabod bod ymgyrchoedd o'r fath yn agor drysau, sylweddola FAFCE fod angen adnoddau helaeth i weithredu yn y fath fodd ac na ellir gweithredu fel hyn yn rheolaidd.¹⁷⁰

Casgliad

Mae'r astudiaeth hon wedi ystyried sut y mae'r Eglwys a'r gymuned Gatholig ehangach yn ymwneud â'r UE. Dengys fod rhwydwaith o actorion yn gweithredu i hybu buddiannau Catholig ym Mrwsel a'u bod yn amrywio o ran natur eu perthynas â'r Eglwys, eu ffurf a'r math o gyfleon sydd ar gael iddynt ymwneud â phrosesau polisi yr UE. Prif ganfyddiad

¹⁶¹ Cyfweliad E; cyfweliad G; cyfweliad O.

¹⁶² Cyfweliad G.

¹⁶³ Cyfweliad C.

¹⁶⁴ Cyfweliad G.

¹⁶⁵ Y Comisiwn Ewropeaidd (2019b), *The European Citizens' Initiative* <<https://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/basic-facts>> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].

¹⁶⁶ Y Comisiwn Ewropeaidd (2014), *European Citizens' Initiative: European Commission replies to 'One of Us'* <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-608_en.htm> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018].

¹⁶⁷ One of Us (2018), *History* <<https://oneofus.eu/about-us/history/>> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018]; cyfweliad G; cyfweliad O.

¹⁶⁸ Cyfweliad G; cyfweliad E.

¹⁶⁹ Y Comisiwn Ewropeaidd, *European Citizens' Initiative: European Commission replies to 'One of Us'*; cyfweliad C; cyfweliad G. Derbyniodd y Pab Ffransis fwrdd gweithredol *One of Us* yn y Fatican yn 2018 i ddangos ei gefnogaeth. Gw. One of Us (2018), *Pope Francis received the Executive Committee of the One of Us European Federation for Life and Human Dignity* <<https://oneofus.eu/2018/05/pope-francis-received-the-executive-com...e-of-the-one-of-us-european-federation-for-life-and-human-dignity/>> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018].

¹⁷⁰ Cyfweliad O.

yr astudiaeth yw bod y gymuned Gatholig yn ymwneud â'r UE ar dair lefel. Yn gyntaf, fod perthynas ddiplomyddol rhwng y Babaeth a'r UE fel dau endid sofran. Cyferfydd y Pab yn ysbeidiol ag aelodau haen uchaf arweinyddiaeth yr UE, a chynhelir y berthynas o ddydd i ddydd gan y Nuncio Apostolaidd, cynrychiolydd ffurfiol y Pab i'r UE. Cyflwynwyd tystiolaeth fod y Nuncio Apostolaidd yn hyrwyddo safbwyntiau polisi wrth gyfarfod â chomisiynwyr Ewropeaidd. Yn ail, ceir perthynas strwythuredig a lled ffurfiol rhwng COMECE, cynrychiolydd ffurfiol yr Eglwys ym Mrwsel, a'r UE, a hynny drwy fframwaith y ddeialog a gynhelir yn ôl gofynion Erthygl 17 Cytundeb Lisbon. Dangoswyd sut y mae COMECE yn defnyddio dulliau tebyg i grwpiau pwysu er nad yw'n derbyn mai grŵp pwysu ydyw. Yn drydydd, ceir clytwaith o grwpiau pwysu sy'n gweithredu o hyd braich neu'n gyfan gwbl annibynnol ar yr Eglwys. Nid oes ganddynt berthynas ffurfiol â'r UE ac felly defnyddiant yr un dulliau lloio â grwpiau pwysu seciwlar. Gan fod astudiaethau blaenorol yn canolbwyntio ar weithgaredd mudiadau Catholig unigol, ergyd yr astudiaeth hon yw bod yn rhaid cadw golwg ar y tair lefel o weithgaredd er mwyn deall natur y berthynas sy'n bodoli rhwng yr Eglwys a'r UE.

Cyflwynwyd peth tystiolaeth fod perthynas rhwng safbwyntiau polisi a dulliau gweithredu. Mae natur y safbwyntiau polisi – ac, yn benodol, y graddau y rhanna'r sefydliadau Catholig ddaliadau prif ffrwd rhyddfrydol sefydliadau'r UE – yn effeithio ar eu dulliau gweithredu. Gall JESC a'r JRS, dau fudiad rhyddfrydol, weithredu'n agored a chydweithio'n gyfforddus â phartneriaid amrywiol tu hwnt am nad yw eu safbwyntiau'n ddadleuol. Rhaid i COMECE dymheru ei geidwadaeth naturiol wrth ymgyrchu a chadw at ddulliau gweithredu confensiynol er mwyn meithrin ei ddelwedd fel partner sy'n ddigon agos at y prif ffrwd i fod yn un derbyniol. Ymhellach o'r prif ffrwd, gweithreda FAFCE a'i gynghreiriaid dethol yn ofalus ac weithiau yn y dirgel.

Datblygir tair set o oblygiadau ar sail y canfyddiadau empeirig. Yn gyntaf, ni waeth beth a ddywedir am seciwlaiddio'r sffêr wleidyddol, mae'r Eglwys a'r gymuned Gatholig yn ymwneud yn agos â'r UE ac nid oes awgrym eu bod am gilio o'r sffêr hon.

Yn ail, mae'r rhwydwaith o actorion a astudiwyd yn darparu ffurf ar gynrychiolaeth wleidyddol i'r 240 miliwn o Gatholigion sy'n ddinasyddion yr UE. Er eu hadnoddau cyfyngedig, gellid dadlau bod y mudiadau a astudiwyd yn darparu ffynhonnell werthfawr o gynrychiolaeth i Gatholigion, a hynny yng nghyd-destun y gofid mawr presennol am gyflwr cynrychiolaeth ar lefel Ewropeaidd.¹⁷¹

Yn drydydd, dengys y canfyddiadau fod lle i gymunedau ffydd mewn gwleidyddiaeth seciwlar gyfoes. Canfyddiad empeirig yw hwn yn hytrach na safbwynt normadol. Cynigia system lywodraethiant yr UE gyfleon i gymunedau ffydd ymwneud â phrosesau gwleidyddol ac i geisio dylanwadu ar bolisi. Yn wir, mae statws cymunedau ffydd yng nghylchoedd yr UE wedi cryfhau yn ystod y blynyddoedd diweddar yn dilyn sefydlu'r ddeialog, er cyfyngiadau ymarferol y fframwaith.

¹⁷¹ E.e. Hix, S. (2008), *What's Wrong with the European Union and How To Fix It?* (Rhydychen: Polity Press).

Gellid datblygu'r agenda ymchwil hon drwy astudio'r gweithgaredd o safbwynt yr UE (ar sail cyfweiliadau), neu fynd gam ymhellach drwy ddefnyddio methodoleg (meintiol) Klüver er mwyn mesur dylanwad yr actorion ar yr UE.¹⁷² Tanselia'r dystiolaeth a gyflwynwyd yn yr astudiaeth hon honiad yr EESC ei fod yn sianel werthfawr i gymdeithas sifil gyfrannu at brosesau polisi'r UE, felly byddai'n fuddiol gwneud gwaith pellach i ddeall diffyg apêl yr EESC a goblygiadau hyn ar lywodraethiant yr UE. Ymhellach, byddai'n fuddiol canfod i ba raddau y mae cymunedau ffydd eraill yn ymwneud â phrosesau polisi'r UE. Byddai hyn oll yn cynnig sail i ddatblygu dealltwriaeth ddyfnach o'r berthynas sy'n bodoli rhwng crefydd a llywodraethiant yn y cyfnod cyfoes.

Llyfryddiaeth

Albrieux, C. (dim dyddiad), *History: 1980–2015* <http://www.comece.eu/dl/tploJmoJKKJqx4KJKJKJnml/COMECE_HISTORY_EN.pdf> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].

Burns, David P. (2009), 'The Laying of Hands: Pope John Paul II and the Catholic Church's Political Role in Poland Pre- and Post-1989', yn Blaney, Joseph R. a Zompetti, Joseph P. (goln), *The Rhetoric of Pope John Paul II* (Lanham, MD: Lexington Books), tt. 151–72.

Byrnes, T. A. (2001), *Transnational Catholicism in Postcommunist Europe* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield).

Coen, D. a Richardson, J. (goln) (2009), *Lobbying the European Union: Institutions, Actors, and Issues* (Rhydychen: Oxford University Press).

COMECE (2018), *Archbishop Jean-Claude Hollerich S.J. elected new President of COMECE* <<http://www.comece.eu/archbishop-jean-claude-hollerich-s.j.-elected-new-president-of-comece>> [Cyrchwyd: 5 Mehefin 2018].

COMECE (2018), *Commissions & Working Groups* <<http://www.comece.eu/site/en/whoweare/commissionsworkinggroups>> [Cyrchwyd: 11 Gorffennaf 2018].

COMECE (2018), *Dialogue with EU Institutions* <<http://www.comece.eu/site/en/ourmission/dialoguewiththeinstitution>> [Cyrchwyd: 25 Mehefin 2018].

COMECE (2018), *Shaping the future of work: A faith-based contribution to the ILO centenary initiative* <<http://www.comece.eu/shaping-the-future-of-work-a-faith-based-contribution-to-the-ilo-centenary>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].

COMECE (2018), *Who we are* <<http://www.comece.eu/site/en/whoweare>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

COMECE (2019), *The COMECE President created Cardinal by Pope Francis* <<http://www.comece.eu/the-comece-president-created-cardinal-by-pope-francis>> [Cyrchwyd: 14 Ionawr 2020].

COMECE (2020), *Ecology & Sustainability* <<http://www.comece.eu/ecology-and-sustainabilitycomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].

¹⁷² Klüver, H. (2013), *Lobbying in the European Union: Interest Groups, Lobbying Coalitions, and Policy Change* (Rhydychen: Oxford University Press).

- COMECE (2020), *Factsheet: Health, Research & Bioethics* <http://www.comece.eu/dl/KpMqJmoJKkJqx4KJKJKJnmLN/3_Factsheet_Health_Research_Bioethics_EN.pdf> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- COMECE (2020), *Justice & Fundamental Rights* <<http://www.comece.eu/ustice-and-fundamental-rightscomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- COMECE (2020), *Religious Freedom* <<http://www.comece.eu/religious-freedomcomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- COMECE (2020), *Migration & Asylum* <<http://www.comece.eu/migration-asylum-comece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- COMECE (2020), *Social & Economic Policies* <<http://www.comece.eu/social-and-economic-policiescomece-the-catholic-church-in-the-eu>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- COMECE a CEC (2010), *Article 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union: General considerations on the implementation of the dialogue foreseen by its paragraph 3* <http://www.comece.eu/dl/qkrrJKJKoKkkJqx4KJK/20100521_COMECE-CSC_CEC_joint_position_Art.17.pdf> [Cyrchwyd: 25 Mehefin 2018].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2012), *Special Eurobarometer 393: Discrimination in the EU in 2012* <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf> [Cyrchwyd: 15 Awst 2015].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2014), *European Citizens' Initiative: European Commission replies to 'One of Us'* <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-608_en.htm> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *Future of Europe: Commission brings together religious leaders to discuss a value-based and effective Union* <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4342_en.htm> [Cyrchwyd: 9 Awst 2018].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *High-level meeting with religious leaders from across Europe* <https://ec.europa.eu/commission/news/high-level-meeting-religious-leaders-across-europe-2017-nov-07_en> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2017), *Meeting with Archbishop Alain Paul Charles Lebeaupin* <<https://www.asktheeu.org/en/request/6738/response/22136/attach/5/ARES%202019%203282165%20Annex%20Briefing.pdf>> [Cyrchwyd: 20 Chwefror 2020].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2018), *Accession criteria* <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2018), *Rencontre avec le Nonce Apostolique Auprès de l'Union Européenne* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/22235/attach/6/Briefing.pdf?cookie_passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2019), *Briefing file for Commissioner Thyssen: Bilateral meeting with H.E. Monsignor Lebeaupin, Apostolic Nuncio to the European Union* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/22153/attach/4/147%202019%20MT%20B%201265%20Mtg%20Lebeaupin%20Apostolic%20Nuncio%20to%20EU%2029%2003%20docx%20Redacted.pdf?cookie_passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].

- Y Comisiwn Ewropeaidd (2019), *The European Citizens' Initiative* <<https://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/basic-facts>> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- Y Comisiwn Ewropeaidd (2019), *Meeting with Archbishop Lebeaupin, Apostolic Nuncio to EU Commissioner's Office, Berlaymont* <https://www.asktheeu.org/en/request/6752/response/21991/attach/4/BASIS%20823%20Meeting%20Apostolic%20Nuncio%20to%20EU%20rev10%2001%20002%20Redacted.pdf?cookie_passthrough=1> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].
- The Council of Europe (2019), *Participatory status with the Council of Europe* <<https://www.coe.int/en/web/ingo/participatory-status>> [Cyrchwyd: 30 Tachwedd 2019].
- Delegation of the European Union to the Holy See/L'Osservatore Romano (2017), *The Popes and Sixty Years of European Integration* (Y Fatican: Delegation of the European Union to the Holy See/L'Osservatore Romano).
- Deseret News (2017), *LDS Church represented in European Parliament's conference on children and pornography* <<https://www.deseret.com/2017/2/9/20605838/lds-church-represented-in-european-parliament-s-conference-on-children-and-pornography#the-church-of-jesus-christ-of-latter-day-saints-was-represented-at-the-exposure-of-children-to-pornography-in-the-european-union-conference-hosted-by-the-european-parliament-on-wednesday>> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- The Economist* (2007), *Papal diplomacy: God's ambassadors* <<https://www.economist.com/international/2007/07/19/gods-ambassadors>> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].
- Eder, F. a Barigazzi, J. (2018), *God's man in Brussels: With allies in Brussels and the Vatican, Cardinal Reinhard Marx has shaped the European debate* <<https://www.politico.eu/article/cardinal-reinhard-marx-gods-man-in-brussels-catholic-church/>> [Cyrchwyd: 31 Hydref 2019].
- Eising, Rainer (2016), 'Interest Groups and the European Union', yn Cini, Michelle a Borragán, Nieves Pérez-Solórzano (goln), *European Union Politics* (5ed argraffiad) (Rhydychen: Oxford University Press), t. 182.
- European Economic and Social Committee (2016), *Georges Dassis, EESC President, receives His Excellency Monsignor Lebeaupin, Apostolic Nuncio to the European Union* <<https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/news/georges-dassis-eesc-president-receives-his-excellency-monsignor-lebeaupin-apostolic-nuncio-european-union>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].
- European External Action Service (2016), *About the Delegation of the European Union to the Holy See, Order of Malta, UN Organisations in Rome, Republic of San Marino* <https://eeas.europa.eu/delegations/un-rome/1703/about-delegation-european-union-holy-see-order-malta-un-organisations-rome-republic-san-marino_en> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].
- European External Action Service (2016), *The Holy See and the EU* <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2355/The%20Holy%20See%20and%20the%20EU> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].

- FAFCE (2016), *Press Release: Life overcomes! Pro-euthanasia written declaration fails in the European Parliament* <<https://www.fafce.org/press-release-life-overcomes-pro-euthanasia-written-declaration-fails-in-the-european-parliament/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- FAFCE (2017), *Press Release: Full support to the Polish citizens initiative #StopAbortion* <<https://www.fafce.org/press-release-full-support-to-the-polish-citizens-initiative-stopabortion/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- FAFCE (2018), *History* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=101&Itemid=200&lang=en> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].
- FAFCE (2018), *The FAFCE in a nutshell* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=197&lang=en> [Cyrchwyd: 29 Mai 2018].
- FAFCE (2019), *FAFCE's Board & Secretariat* <http://www.fafce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=100&Itemid=199&lang=en> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].
- FAFCE (2019) *Notre Président, Antoine Renard, a eu une réunion de travail aujourd'hui* <<https://m.facebook.com/FAFCEurope/photos/a.508555112515927/2416163095088443/?type=3&source=57>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- FAFCE (2020), *Family Policies* <<https://www.fafce.org/family-policies/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- FAFCE (2020), *Surrogacy: the slippery slope towards 'the right to a child'* <<https://www.fafce.org/surrogacy-the-slippery-slope-towards-the-right-to-a-child/>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- Foret, F. (2015), *Religion and Politics in the European Union* (Efrog Newydd: Cambridge University Press).
- Grötsch, F. a Schnabel, A. (2012), 'Integration – what integration? The religious framing of the European integration process between 1990 and 2000', *European Societies*, 14 (4), 586–610.
- The Guardian* (2014), *30,000 lobbyists and counting: is Brussels under corporate sway?* <<https://www.theguardian.com/world/2014/may/08/lobbyists-european-parliament-brussels-corporate>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].
- Hix, S. (2008), *What's Wrong with the European Union and How To Fix It?* (Rhydychen: Polity Press).
- Hogebrink, Laurens (2015), *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches* (Genefa: Globethics.net a CEC).
- The Holy See (1983), 'Code of Canon Law' <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/___P1L.HTM> [Cyrchwyd: 10 Gorffennaf 2018].
- The Holy See (2018), *Liste du CORPS DIPLOMATIQUE près le Saint-Siège: Janvier 2018* <http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/cd/rc-saint-siege_cd.html> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].
- JESC (2018), *Jesuit European Social Centres* <<https://jesuits.eu/home/what-we-do/finding-god-2/jesc>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2018].

- JESC (2018), *Our Partners* <<http://jesc.eu/our-partners/>> [Cyrchwyd: 3 Gorffennaf 2018].
- JESC (2019), *Ready for a European Renaissance?* <<https://jesc.eu/ready-for-a-european-renaissance/>> [Cyrchwyd: 1 Medi 2020].
- Kaiser, W. (2007) *Christian Democracy and the Origins of European Union* (Caergrawnt: Cambridge University Press).
- Klüiver, H. (2013), *Lobbying in the European Union: Interest Groups, Lobbying Coalitions, and Policy Change* (Rhydychen: Oxford University Press).
- Kratochvíl, P. a Doležal, T. (2015), *The European Union and the Catholic Church: Political Theology of European Integration* (Basingstoke: Palgrave MacMillan).
- Leustean, Lucian N. (2013), 'Does God matter in the European Union?', yn Leustean, Lucian N. (gol.), *Representing Religion in the European Union: Does God Matter?* (Llundain: Routledge), tt. 1–31.
- Liedhagener, Antonius (2013), 'Why Brussels is neither Washington nor Berlin: Political Catholicism in differing political systems', yn Leustean, Lucian N. (gol.), *Representing Religion in the European Union: Does God Matter?* (Llundain: Routledge), tt. 185–98.
- Medrano, J. D. (2003), *Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom* (Princeton, NJ: Princeton University Press).
- Y Mormoniaid (2015), *Leading Catholic European Federation receives 2015 EU Family Values Award* <<https://www.mormonnewsroom.org.uk/article/leading-catholic-european-federation-receives-family-values-award>> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- Nelsen, B. F., Guth, J. L. a Highsmith, B. (2011), 'Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe', *Politics and Religion*, 4 (1), 1–26.
- O'Mahony, A. (2009), 'The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI', *International Journal for the Study of the Christian Church*, 9 (3), 177–94.
- One of Us (2018), *History* <<https://oneofus.eu/about-us/history/>> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018].
- One of Us (2018), *Pope Francis received the Executive Committee of the One of Us European Federation for Life and Human Dignity* <<https://oneofus.eu/2018/05/pope-francis-received-the-executive-com...e-of-the-one-of-us-european-federation-for-life-and-human-dignity/>> [Cyrchwyd: 30 Mai 2018].
- Ornatowski, Cezar M. (2009), 'Rhetoric of Pope John Paul II's Visits to Poland 1979–99', yn Blaney, Joseph R. a Zompetti, Joseph P. (goln), *The Rhetoric of Pope John Paul II* (Lanham, MD: Lexington Books), tt. 103–50.
- Y Pab Francis (2014), *Address of Pope Francis to the European Parliament* <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141125_strasburgo-parlamento-europeo.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- Y Pab Francis (2015), *Laudato Si'* <w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html> [Cyrchwyd: 20 Chwefror 2020].

- Y Pab Francis (2017), *Address of His Holiness Pope Francis to participants in the meeting promoted by the Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE)* <https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/june/documents/papa-francesco_20170601_associazioni-familiari-cattoliche.html> [Cyrchwyd: 22 Mehefin 2018].
- Y Pab Francis (2017), *Address of His Holiness Pope Francis to the Heads of State and Government of the European Union in Italy for the celebration of the 60th anniversary of the Treaty of Rome* <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/march/documents/papa-francesco_20170324_capi-unione-europea.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- Y Pab Ioan Pawl II (1988), *Address of the Holy Father John Paul II to the European Commission and the European Courts of Human Rights* <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_human-rights.html> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].
- Y Pab Ioan Pawl II (1988), *Discorso di Giovanni Paolo II durante la visita al Parlamento Europeo* <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament.html> [Cyrchwyd: 31 Rhagfyr 2019].
- Y Pab Ioan Pawl II (1998), *Apostolos Suos* <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_22071998_apostolos-suos.html> [Cyrchwyd: 10 Gorffennaf 2018].
- Permanent Office of the Romanian Orthodox Church to the European Institutions (2017), *Meeting between CROCEU and COMECE delegations* <<https://www.romorth.eu/single-post/2018/09/20/Meeting-between-CROCEU-and-COMECE-delegations>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- Press Office of the Holy See (2018), *Note on the Diplomatic Relations of the Holy See, 08.01.2018* <<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/01/08/180108a.html>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].
- Representation of the Church in Cyprus to the European Union (2019), *Churches-EU Dialogue: Meeting with the Romanian Presidency of the EU Council. 28-01-2019* <<https://www.churchofcypruseu.com/index.php/en/news/296-churches-eu-dialogue-meeting-with-the-romanian-presidency-of-the-eu-council-28-01-2019>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- Representation of the Romanian Orthodox Church to the European Institutions (2013), *8/07/2013: The Romanian Patriarchate Supports the 'One of Us' European Citizens' Initiative* <<http://www.orthodoxero.eu/pages/posts/8072013-the-romanian-patriarchate-supports-the-one-of-us-european-citizens-initiative604.php>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- Rojas, G. (2019), *Meetings held with the Apostolic Nuncio, Alain Paul Lebeaupin* <https://www.asktheeu.org/en/request/meetings_held_with_the_apostolic> [Cyrchwyd: 1 Ionawr 2020].
- Rowland, T. (2008), *Ratzinger's Faith: The Theology of Pope Benedict XVI* (Rhydychen: Oxford University Press).

- Sallux: ECPM Foundation (2018), *Event report: Family and Finance, a possible alliance?* <<https://sallux.eu/news/event-report-family-and-finance-a-possible-alliance.html>> [Cyrchwyd: 2 Medi 2020].
- Schulz-Forberg, H. a Strâth, B. (2010), *The Political History of European Integration: The Hypocrisy of Democracy-Through-Market* (Abingdon: Routledge).
- Selaru, Sorin (2015), 'Representing the Orthodox Churches to the European Union', *Ortodoksia*, 54, 54–80.
- SIR (2016), *International Scenarios: 'Close relations between Europe and the Holy See' for Jan Tombinski, new EU envoy to the Vatican* <<https://agensir.it/europa/2016/11/10/close-relations-between-europe-and-the-holy-see-for-jan-tombinski-new-eu-envoy-to-the-vatican/>> [Cyrchwyd: 6 Awst 2018].
- Sutton, M. (1997), 'John Paul II's Idea of Europe', *Religion, State & Society*, 25 (1), 17–29.
- Transparency International EU (2016), *How many lobbyists are there in Brussels?* <<https://transparency.eu/lobbyistsinbrussels/>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].
- Turner, Frank (2013), 'The Roman Catholic Church and the European institutions: dialogue and advocacy at the European Union', yn Leustean, Lucian N. (gol.), *Representing Religion in the European Union: Does God Matter?* (Llundain: Routledge), tt. 77–90.
- Vatican City State (2018), *Numismatic Issues – 2018* <<http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/servizi/ufficio-filatelico-e-numismatico/emissioni-numismatiche/ultime-emissioni.paginate.1.html>> [Cyrchwyd: 7 Awst 2018].
- Vatican City State (2018), *State Departments* <<http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/organi-dello-stato.html>> [Cyrchwyd: 3 Awst 2018].
- Walsh, Michael (2008), 'From Karol Wojtyła to John Paul II: Life and Times', yn Mannion, Gerard (gol.), *The Vision of John Paul II: Assessing His Thought and Influence* (Collegeville, MN: Liturgical Press), tt. 10–28.
- Weigel, G. (2010), *The End and the Beginning: Pope John Paul II – The Victory of Freedom, the Last Years, the Legacy* (Efrog Newydd: Doubleday).